

DOM IN SVET

ILUSTROVAN LIST

ZA UMETNOST IN ZA ZNANSTVO.

UREJA

DR. FRANČIŠEK LAMPE.

Z Bogom za narod.

IZHAJA DVAKRAT NA MESEC.

ZALAGA UREDNIK IN LASTNIK. — TISKA KATOLISKA TISKARNA.

Cena na leto 8 K 40 h, pol leta 4 K 20 h, četrt leta 2 K 10 h; za
dijake na leto 6 K 80 h. Za Ameriko na leto 2 dolarja, za Italijo
10 lir, za Nemčijo 8 mark.

Vsebina 13. zvezka.

	Stran
O lepoti. (Spisal <i>dr. Fr. L.</i>) [Dalje.]	385
Takšni so! (Povest. — Spisal <i>dr. Fr. D.</i>) [Dalje.]	388
O ta testament! (Novela. — Spisal <i>Podgoričan.</i>) [Dalje.]	395
Kam sedaj? (Spisal <i>Ivo Trošt.</i>) [Dalje.]	399
Lucifer. (Zložil <i>E.</i>)	404
K slovesu . . . I., II., III., IV. (Zložila <i>Ljudmila.</i>)	405
Lepa Vida. (Zložil <i>Tatjan.</i>)	405
Socijalni pomenki. (Piše <i>dr. Ivan Ev. Krek.</i>) [Dalje.]	406
Izprehodi po Slavoniji. (Spisal <i>dr. J. Marinko.</i>) [Dalje.]	409
Književnost	411
<i>Slovenska književnost. Poezije. — Hrvaška književnost. Knjige „Matice Hrvatske“ za leto 1898. O pomorskoj sili Hrvata za dobe narodnih vladara. S uvodom o rimskim Liburnama. — Ptice. — Preporod v Italiji. — Češka književnost. — Poljska književnost.</i>	
Časopis	415
Razne stvari	415
<i>Naše slike. — Pojasnilo o „Zgodovini slovenskega slovstva“. — Dar pisatelju H. Sienkiewiczu. — Roman „Quo vadis“ na indeksu? — Nagon posnemanja. — Finlandija.</i>	

Na platnicah.

Pogovori. [Dalje.]

Slike.

Žalosten poskus	393
Ireg v Slavoniji. (Fot. <i>I. Singer.</i>)	408
Fantič, li vstani gor', greva za Jezusam! (Risal <i>Fr. Dobnikar.</i>)	412

Listnica uredništva. Nekaterim mladim pesnikom, ki so nam poslali pesmi v presojanje, smo dolžni odgovoriti. Pridejo kmalu na vrsto; če ne bo mogoče odgovoriti natančno, bomo pisali krajše. Ako hitro ne ustrezemo, naj zaradi tega pisatelji ne denejo peresa iz rok. Pravi pesnik in pisatelj mora imeti že ob tem mnogo veselja, da sploh deluje. Ali slavec poje le tedaj, kadar ga poslušamo? — Zlasti upamo, da bodo naši prijatelji ob počitnicah pridno pevali, pisali, nabirali narodno blago: pripovedke, pregovore, izreke, besede, pa tudi opazovali narod in naravo, ker iz teh dveh knjig se mora pred vsem učiti pravi pesnik in pisatelj. Kadar se povrnejo s počitnic, tedaj nam — upamo — prinesó lepih sadov svoje počitniške pridnosti in lepe zabave.

Prošnja upravnistva.

Ker nam mnogi čislani naročniki dolgujejo precej naročnine — nekateri že več let —, zato jim bomo poslali položnico poštne hranilnice, na kateri bo označen dolg do konca minulega leta. Letošnja naročnina ne bo všteta. S to položnico lahko vsakdo odda pri poštnem uradu svojo naročnino brez najmanjšega stroška. Ako ne zna napisati na položnico potrebnih stvari, povedó mu na pošti. Prosimo, da bi nam čislani naročniki tega ne zamerili. Saj ne prosimo radi, a brez naročnine list ne more živeti.

Dobé se še letniki: IV. po 4 K, V. po 6 K, VII., VIII., IX., X., XI. in XII. po 8 K.

Socijalni pomenki.

(Piše dr. Ivan Ev. Krek.)

(Dalje.)

Razvoj socijališkega gibanja v Zveznih državah smo opisali. Treba je le še pogledati, kako je sedaj s tamošnjimi socijališkimi strankami. Izmed vseh raznih organizacij živita sedaj samo dve: Socijališka delavska stranka (S. A. P.) in socijalno-demokračka stranka (S. D. P.) Proti koncu l. 1899¹ imamo o njunem pomenu to-le poročilo.

Socijališka delavska stranka, ki se je ustanovila l. 1877., ima 4500—5000 takih članov, ki redno plačujejo svoje doneske in obiskujejo shode. Do mala četrtnina jih je v New-Yorku. Politiškega pomena nima tako rekoč nič. V New-Yorški pokrajini je dobila od 14 milijonov volivcev 82.200 glasov, torej nekako 0,6 %. Zadnji čas je spravila jednega izmed svojih pristašev v mestni svet v Holyoke Mass., in pet odbornikov v New Britain. Conn. Časopise ima te-le: Dnevniške — „New-Yorker Volkszeitung“, „Philadelphia Tageblatt“, „San Francisco Tageblatt“ in v židovskem žargonu pisani New-Yorški „Abendblatt“; tednike — „The People“, „Vorwärts“, „Arbeiterzeitung“ (židovsko glasilo), vse v New-Yorku, „The Citizen“ v Clevelandu, „The Workers Call“ v Chicagi, „The Class-Struggle“ v San Franciscu, „Der Volksfreund“ v Clevelandu in jeden skandinavski list v Chicagi. Izmed dnevnikov je najrazširjenjši židovski „Abendblatt“ s 15.000 naročniki. Tednik „The People“ ima 11.000 naročnikov.

Ta stranka ima večinoma priseljene delavce v svoji zvezi; zlasti židje se je oklepajo in imajo tudi v vodstvu mogočno besedo.

Socijalno-demokračka stranka se je ustanovila l. 1898. Voditelj strokovnega

društva „American Railway Union“ Evgen V. Debs je spravil svoje društvo v socijalno-demokrački tir. Izprva je namerjal, naj bi se zvezalo s socijališko delavsko stranko; a vsled odločnega nasprotstva večine njegovih članov je ustanovil novo stranko, o kateri se nadeja, da bo združila vse socijaliste v Zveznih državah. Sedaj ima krog 3200 redno plačujočih pristašev največ v obrtno zelo razvitem Massachusettsu. Že prvo leto se je vdeležila volitev v petih državah in v Massachusettsu je tudi spravila dva svoja člana v zakonodajalni zbor. Oddalo se je zanjo 12.500 glasov. Časopise ima te-le: dnevnik „Vorwärts“ (v židovskem žargonu v New-Yorku); tednike — „The Social-Democratic Herald“ v Chicagi (7000 naročnikov), „Arbeiterzeitung“ und „Volksanwalt“ v St. Louisu, „The Appeal to Reason“ v Girardu (42.000 naročnikov), „Wahrheit“ v Milwaukee, „Gross New-Yorker Arbeiterzeitung“ in vrh tega v Chicagi list v češkem jeziku.

Socijališka stranka ima med delavci mnogo nasprotnikov. Njeni voditelji so jo hoteli imeti tako brezozirno in surovo, kakršne so socijalno-demokračke stranke v Evropi. Po angleških vzorcih se je v Ameriki, kakor smo že pisali, ustanovilo mnogo delavskih strokovnih društev. Do mala jeden milijon delavcev je v njih organizovanih. Posamne stranke imajo svoje zveze in svoje zvezne odbore. Res je, da se je sem pa tje kak voditelj take zveze dal podkupiti in je tako izdal delavske koristi; večinoma so pa te zveze pametno in pošteno skrbele za delavce. Pri teh strokovnih društvih in zvezah ni nobene politiške struje; gre jim samo za to, da se varujejo delavci proti kapitalistom. Zato tudi nimajo s socijalizmom ničesar opraviti. Posamniki v teh zvezah se pač prištevajo raznim strankam;

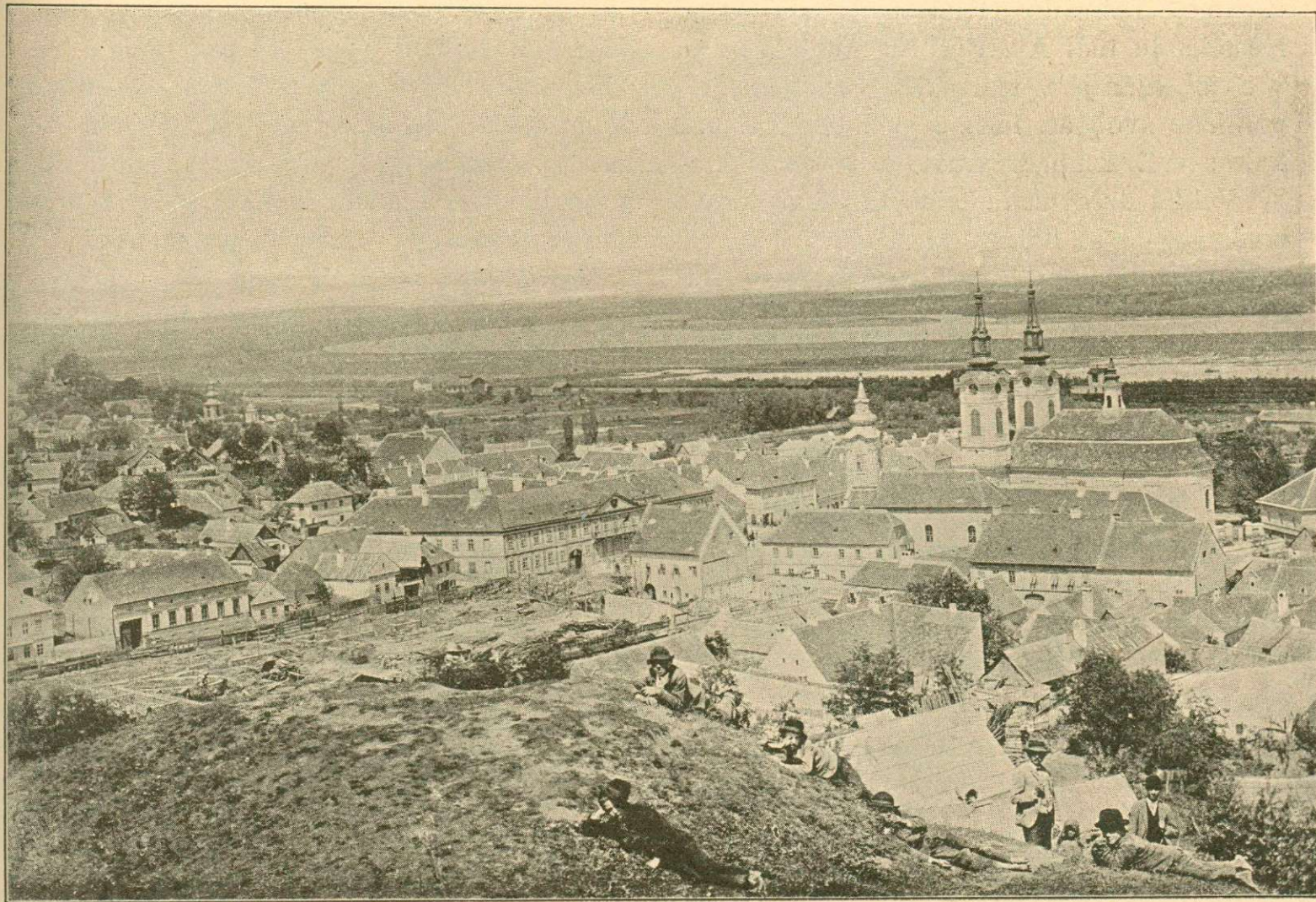
¹ E. Dietzgen: Die sozialistische Parteibewegung in den Vereinigten Staaten. N. Z. 1899. št. 4. str. 111—118.

tudi socijalnih demokratov je vmes: pa strankarstvo je v zvezah samih izključeno.

Voditelji socijalske delavske stranke, zlasti De Leon, L. Sanial in H. Vogt so se spravili nad te strokovne zveze, češ da ne izpolnjujejo svojega namena, da je njihovo delovanje za delavce škodljivo in da se morajo priklopiti socijalno-demokratski organizaciji. Ustanoviti so poskušali v ta namen ko del svoje stranke „Socijalske delavske

jetno, da bi imelo njihovo gibanje kaj pomena.

Socijalno-demokratska stranka (S. D. P.) je nastala, kakor smo videli, iz strokovnega društva. Zato imajo tam mnogo več zmisla za dnevne delavske potrebe nego v S. A. P. in gledé na dosedanje uspehe moramo reči, da je Marxova socijalna demokracija že sedaj po večjem delu zbrana pod zastavo te stranke.

Karlovci v Slavoniji.

Fot. I. Singer.

zveze“ (Socialist Trade and Labor Alliances S. T. L. A.), a brez znatnega uspeha. S tem so pa razjezili strokovne zveze. — Ker so vrh tega v volilnih bojih nastopali brez kake prave volilne organizacije in ker niso hoteli nikogar v svoji družbi, če ni brezpogojno plesal po njihovi piščalki, je nastal razdor v S. A. P. in dné 10. mal. srpana 1899. so jim vzeli vodstvo iz rok. De Leon in drugovi snujejo sedaj novo stranko, pa ni ver-

Socijalsko gibanje v Zveznih državah nas mnogočesa uči. Vkljub temu da je tam industrija bujno razvita, da je razloček med kapitalisti in delavci ogromen, da imajo stranke neomejeno politiško svobodo, vendar Marxov socijalizem ne more nikamor naprej. Teh par pristašev, ki jih ima v svojih organizacijah, ne pomenja ničesar. Cela vrsta raznih praktiških komuniških poskusov, nebrojno socijalnih teorij je doma v Severni

Ameriki. A preko malenkostnega pomena ne pride nobena. Po izkušnjah, ki jih imamo drugodi, smemo trditi, da so poglavitna ovira socijalni demokraciji in drugim utopiškim strujam praktiška, dejanskim delavskim razmeram umerjena strokovna društva. Da se pa ta društva lepo razvijajo, ni samo zasluga hladno preišljenega angleškega narodnega značaja, marveč v prvi vrsti politiške svobode. V tistih državah, kjer so izkušali s silo zatreti socijalno-demokraško gibanje, se je najsilneje razrastlo. O tem nam priča zlasti Nemčija in tudi Avstrija. Na Angleškem in v Švici, kjer je v tem oziru vladalo načelo politiške svobode, imamo podobne razmere kakor v Zveznih državah.

Velika državniška tajnost, jedino pravo sredstvo, da se kaka država mirno in naravno socijalno-politiški razvija, je v tem, da se dá vsem ljudskim elementom, ki samostojno socijalno-politiški mislijo in so sposobni za politiško delovanje, prilika sodelovati pri nalogah v državi in družbi. Seveda se s tem ne ovekovečuje status quo, a takega konservatizma, ki bi to hotel, ni danes nikjer več. Res konservativno je mnogo bolj, če se od Boga namerjeni razvojni namen izkuša doseči po mirnem potu s tem, da se to, kar je, organsko dalje razvija. Če

si morejo po svojih močeh tisti, ki hočejo kaj novega, pridobiti veljave, in ravno tako tisti, ki hočejo ohraniti to, kar je, kakršno je, se bo sicer vedno, a le počasi napredovalo. Novotarji bodo polagoma slekli utopizem, ki se drži vsake nove ideje; konservativci se bodo pa sprijateljili s tistimi novimi željami, ki se jim po pameti ne dadé odreči. Če imata obe stranki pravico sodelovati pri zakonodaji, se ne bo pri tem nikoli ostavila zakonita pot. Skrivnost je torej za državnika v tem, da vsem strankam pridobi delež pri zakonodaji. Če so v kaki državi še celotni stanovi, morajo dobiti stanovski delež pri zakonodaji. Če ima pa državna družba, kakor sedaj skoraj povsodi, individuališki značaj, se mora zahtevati jednakega deleža za posamnike.

Če se odreče tak delež za delovanje sposobni, zavedni stranki, se ta takoj vzdigne proti obstoječemu redu in postane radikalna, uporna stranka. Ako jo poskušajo še zatirati, se s tem požene bolezen s telesnega površja v kri in postane neozdravljiva. Polagoma, toda gotovo, razsiri celi organizem, in kak zunanji sunek razdere celo truplo.¹

(Dalje.)

¹ Dr. R. Meyer: Der Emancipationskampf des vierten Standes. Berlin 1875. II. zv., str. 1, 2.

Prenašanje delujočih močij z elektriko.

(Spisal dr. Simon Šubic.)

(Konec)

VI. Dovod energije po električnih železnicah.

Električnih železnic tudi ne more nihče prezreti. W. Adams trdi v svojem govoru: „O razvoju električne železnice“, da je Američan Henry Pinkus l. 1840. patentiral v Uniji svojo dotično iznajdbo. Pinkus je nasvetoval posaditi v zemljo močno galvansko baterijo na enem koncu železnice,

in od tega utrjenega stališča napeljati električni tok do motorja na tekočem vagonu. In odslej se je v Ameriki ohranila osnova, ki prenaša delujočo moč v podobi električnega toka od daljnega stališča ali izvira do tekočega voza po železnici, ki vozi s seboj motor in ljudi.

V primeri z današnjimi je bil Pinkusov motor skoro igraka. Ne dolgo potem so izumili večja električna gibalna: Davenport

v Ameriki, Jacobi v Petrogradu, Davison v Šotlandiji in Little na Angleškem. Med temi je najbolj znan Jacobijev motor na elektromagnete. L. 1839. je Jacobi vozil z njim ladjico po Nevi. Gibalna sila je izvirala iz galvanske baterije in vozila z močjo dveh konj.

Drugače osnovan stroj je izumil Page l. 1845. Dve leti potem je dal kongres Pagetu 120.000 *M* na razpolago, da izpopolni svojo iznajdbo tako, da bo njegov stroj namestu lokomotive vozil vlake po železnici. In res se je napravila l. 1851. med Washingtonom in Bladensburgom miljo dolga železnica, ki je vozila z električno lokomotivo. Poskus je sicer dobro iztekel, a elektrika, izvirajoča iz galvanske baterije, je bila predraga, podjetniki so se bali prevelike izgube —, in stvar je zaspala.

Šele ko so Siemens, Varley in Wheatstone istočasno izumili dinamo-električni princip, je gledé na obrtne in kupčijske razmere bilo mogoče ustanavljati električno prenašanje energije tudi po železnicah. Misel: na jedni postaji pridelovati si električni tok z dinami, in napeljevati ga po žicah in drsalcih do tekočega voza, to misel je prvič uvedel l. 1879. Siemens v porabo. In ta Siemensov sistem velja dandanes za podlago povseh električnih železnicah.

Siemens sam je izdelal električno železnico pri Lichterfeldu. Električni tok, izvirajoč iz dinamama, gre po jedni osamljeni šini do tekočega voza, po drugi šini pa nazaj k svojemu izviru.

Na električni železnici v Bremenu, Blackpoolu i. dr. gre dovod elektrike po posebni osamljeni žici do voza, nazaj od voza pa po obeh šinah. — Na železnicah v Frankfurtu, Mödlingu, Budapešti i. dr. teče elektrika po posebni žici tje do voza in po drugi nazaj, kakor je, ali na koleh po zraku, ali pa na kljukah pod zemljo. Kjer elektrotok priteka po žici, viseči v zraku, ondi molí od voza do žice kovinska palica z drsalcem na zgornjem koncu, s katerim se drgne ob žico. Na ta način priteka v Gradcu električni tok

iz Maria-Trosta, gre po drsalcu na voz ter ga goni z elektromagneti in se vrača po šinah nazaj k svojemu izviru ali k dinamu, ki ga goni parni stroj, stoječ na koncu železnice. — Pri podzemeljski železnici v Budapešti sta Siemens in Halske napeljala elektriko po posebnem ozkem predorčku pod zemljo. V predorčku varno zaprte žice ni lahko pokvariti in nagajivih rok se ni bati tem manj, čim bolj je zavarovana v kovinski cevi in skrita očem postopačev.

Vsakdo, ki pozna prevod elektrike po zraku na koleh, ve, da koli z razpetimi žicami nikakor ne olepšavajo okolice. Po mestnih ulicah pa, kjer se ne smejo postavljati koli, visi prevodilna žica na drugih žicah, razpetih počez nad cesto od hiše do hiše. In ta zmes žic, razpetih med hišami počez in podolgem, dela nek neprijazen pogled; zdi se nevajenemu očesu, kakor bi videlo med hišami nad cesto razpeto velikansko mrežo. Za ta neprijetni pogled nas odškoduje železnica s plavkastimi električnimi lučicami, ki spremljajo drsalce in kolesa in se prikazujejo zvečer o mraku in ponoči v temi na tistih mestih, kjer drsalca in kolesa odskakujejo malo od žice in od tira.

Na Nemškem se bliža tista doba, v kateri se bodo po večjih mestih konjske železnice — tramvajke — izpremenile v električne železnice. Že l. 1897. se je kaj hitro pomnoževalo število električnih tramvajk. Če se ozremo po Evropi, nahajamo začetkom l. 1897. takih malih električnih železnic:

		vseskupaj dolgih <i>km</i>
Na Nemškem	51	642
„ Francoskem	26	280
„ Angleškem	20	162
„ Laškem	7	115
„ Avstrijskem	10	83
„ Švicarskem	17	78
„ Španskem	3	47
V Belgiji	5	35
„ Rusiji	3	15

V teku l. 1896. je prejšnjim tirom prirastlo 557 *km* novih električnih tramvajk.

In v prihodnjih letih se je nadejati še krepkejšega naraščaja.

Doslej je po večjih mestih zadrževalo električne železnice najbolj izbiranje izmed raznih načinov, po katerem se vozovom dovažujejo električni toki. Dovaja se elektrika: Nad cesto z žicami, razpetimi po stebrih; pod

zemljo z žicami po posebnih cevéh; po tretji osamljeni srednji šini ali pa s pomočjo na vagonu stoječih akumulatorjev.

To dovažanje elektrike je — kakor sporoča „Elektrotechnische Zeitschrift“ — po sedanjih cestah razdeljena tako-le:

Po deželah	Nad cesto		Pod zemljo		Po srednji šini		Z akumulatorji	
	1896	1897	1896	1897	1896	1897	1896	1897
Nemški	35	45	1	2	—	—	—	4
Francoski	11	19	—	1	1	1	4	5
Angleški	8	11	1	1	8	7	1	1
Avstriji	6	7	1	2	—	—	2	1
Švici	12	17	—	—	—	—	—	—
Belgiji	3	4	—	1	—	—	—	—
Rusiji	2	2	—	1	—	—	—	—

Po tej tabeli se spoznava, da najbolj dovažajo elektriko nad cesto. Ta osnova je najcenejša, ima pa tudi svoje slabosti, katerih ne bo odpraviti nikdar. Visoki stebri, ki nosijo žice, pa žice, ki prepregajo ulice, kakor bi kdo z razpeto mrežo lovil tiče, jemljejo lepim, širokim cestam po mestih dosti lepote. Posebne težave dela oboje teh sredstev po ozih ulicah; stebri zavirajo vožnjo in celó hojo. Zato je magistrat v Berlinu takrat, ko je „Društvo konjske železnice“ preminjalo svoje tire na električno železnico, stavil tej družbi pogoj:

„Za osnovo dovoda elektrike naj se rabi nadzemljna žica. Po takih krajih pa, kjer magistrat zahteva posebno napravo, se mora rabiti podvojna osnova: deloma dovod elektrike po zraku in deloma električni tok akumulatorjev, kakor pride.“

Pri dvojni ali pomešani osnovi ima neki oddelek ceste dovod elektrike po zraku. Ta električni tok mora imeti v sebi toliko energije, da ne goni le vozov, temveč da zraven tega tudi napaja z elektriko galvanske člene, kateri po drugih krajih, kjer manjka dovoda po zraku, prevzemajo pod imenom „akumulatorji“ delovanje električnega toka. Po takih krajih vozijo tedaj akumulatorji s

svojo nabrano elektriko. Če je osnova taka, da vozovi, predno se porabi vsa nabrana elektrika, pridejo zopet na tak oddelek ceste, kjer teče elektrika po žicah nad zemljo in da zopet napojé svoje akumulatorje, je mogoče nadaljevati vožnjo brez zamude časa s postajanjem in z napajanjem akumulatorjev. Zamolčati se pa nikakor ne sme, da vožnja z akumulatorji, ki zaradi svoje lastne teže potrebujejo poseben vagon, stane še več nego najdražji dovod električnega toka pod zemljo.

V severni Ameriki je že nekaj pravih železnic zamenilo navadne lokomotive z električnimi stroji. Charles Child je napravil tudi že načrt, po katerem se bo po vseh železnicah po okrožju Philadelphije v prihodnosti vozilo z elektriko. Dolgost predmestnih železnic v Philadelphiji je nad 250 km. Doslej se vozijo po njih vlaki, prihajajoči iz dalje, in tudi domači s parom. Sedanja prememba se tiče le domačih vlakov. Vse se bo tako uredilo, da domača vožnja z elektriko ne bo nič motila tujih vlakov.

Na Baltimore-Ohijski železnici je že dalje časa v rabi dvoje električnih lokomotiv z veliko energijo, katero donša iz dalje električni tok. Zadnjič pa se

je pridala tretja električna lokomotiva. Vsaka teh električnih lokomotiv tehta 97 000 kilogramov, po obsežku pa se ne ločijo od navadnih parnih lokomotiv. A moči imajo dosti več v sebi, ker vsaka deluje s tisto silo kakor 1500 konj! — Na severni strani je pri Baltimoreu najdaljši predor na svetu. V tako dolgem tunelu nagaja dušljivi premogov dim navadne lokomotive. Zaradi take nevarnosti sta oni dve prvi električni lokomotivi prevzeli vožnjo največjega bremena po tem predoru. Odslej pa bo tretja električna lokomotiva prevažala tudi ljudi in ne bo v prihodnje dim več napolnjeval tega tunela.

Na Nemškem se je 15. listopada 1897. vršil po sreči prvi poskus z električno lokomotivo na železnici Berolin-Zehlendorf. Delavni električni tok izvira iz Siemens-Halskejeve delavnice v Lichterfeldu. Po posebnem prevodu teče elektrika do vagonov in sicer tje po osamljeni šini, nazaj pa po navadnem železnem tiru pod kolesi.

Električni brzovlak, prvi v Evropi, je začel voziti dne 15. velikega srpana l. 1898. na železnici Düsseldorf-Krefeld. Izdelalo ga je v Berolinu bivajoče društvo Siemens-Halske. Navadno vozi sedaj tako hitro, da pride vsako uro 40 kilometrov daleč; pri poskusu pa je vozil do 60 kilometrov ali osem milj na uro. Električna priteka k vlaku nad cesto po žicah kakor pri telegrafu.

Po tej kratki, za poskus vpeljani električni železnici se vozijo ljudje, prevažajo se pa tudi poljski pridelki in blago. Brzovlak prevozi v pol ure vso progo. V tem kratkem času, odkar vozi po tej železnici električni stroj, se je pokazalo, da gledé na brzino elektrika brez posebnega napora prekaša parno lokomotivo. Ne dolgo po tem so uvedli električno železnico tudi na Francoskem pri Lyonu. Poroča se, da gre vse po volji.

Navadna hitrost znaša 45 kilometrov ali šest milj vsako uro; kadar se pa rabi energija vseh akumulatorjev, je ta hitrost 100 kilometrov, ali $13\frac{1}{3}$ milj na uro.

Tako velika hitrost je vzpričo težkih vagonov, obloženih z obilnim bremenom, vzbu-

dila pozornost in čudenje. Posilile so se ogledovavcem misli, da bo pred tako zmagovito silo elektrike Stephensonovi parni lokomotivi v kratkem odbila zadnja ura. Tedaj bo imela vožnja po železnicah koj začetkom 20. stoletja novo lice.

VII. Avtomobili ali vozovi brez konj.

Avtomobili¹ se imenujejo posamezni vozovi, ki vozijo brez konj, bodisi s pomočjo petroleja, bencina, bodisi s pomočjo strojev na zgreti zrak, ali pa z električno energijo.

Obrtni stroji so prevzeli dandanes že toliko dela, ki je je nekdanj opravljala roka človeška in moč živalska, da po nekaterih krajih že rokodelci nimajo dela. Kjer pa delavci ne najdejo dela, tam ni zaslužka, tam ni kruha, tam je zavidnost proti imovitim, tam se rodi v revščini socijalni upor zoper bogate podjetnike in zoper veliki kapital. Takih žalostnih nasledkov sedanje civilizacije se ni bati med živalmi, katerim stroji snemajo komate, ko vozijo brez živalske uprege.

Glavni početki take avtomatične vožnje izvirajo v Evropi iz Berolina. Ondi se je dne 30. kim. l. 1897. ustanovilo „Srednjeevropsko društvo za vožnjo z motorji“. Nadstavniki Klose je predsednik te družbe. Namen ji je izpopolnjevanje, izdelovanje in uporaba takih vozov, ki nosijo sami v sebi izvirajočo silo svojega gibanja. — Ta sila pa ni da bi morala biti elektrika; bolj po ceni je kurjava z „bencinom“, ali s petrolejem.

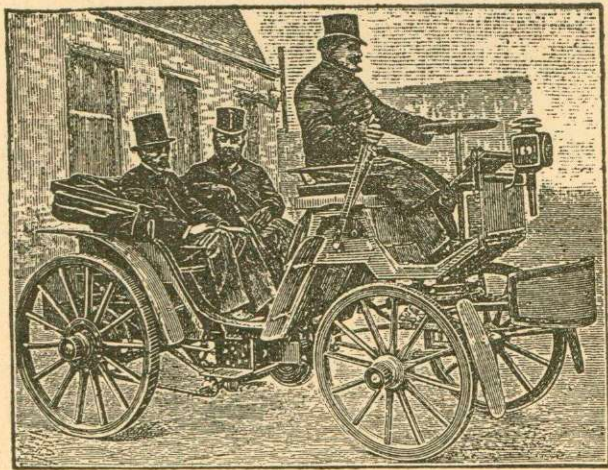
Obrtna podjetnika Kayser in Kühlstein v Charlottenburgu pri Berolinu sta izdelala električno kočijo in prostorni voz „omnibus“ za cele družine. Po l. 1897. so se godili v Berolinu praktični poskusi s to vožnjo. Da teh avtomobilov ni treba postavljati na železni tir, po katerem bi se jim utegnili iz dalje dovažati električna energija, imajo vozovi v sebi omarico z akumulatorji. Njih električni členi se nasitijo ali

¹ Beseda je napol grška, napol latinska: avtós-sam, mobilis-gibljev, torej orodje, ki se samo giblje.

napojé z elektriko, potem pa vozijo ž njo, dokler je kaj imajo.

Električna kočija je z jednim napojem elektrike vozila na 60 km ali osem milj dolgi poti. Prevozila je vsako uro dvanajst kilometrov dolgo pot. Nobena stvar, ki ne zavira navadne kočije, električne ni zavirala. Pokazalo se je pri teh poskusih, da se priporoča uporaba akumulatorjev za posamezne vozove. Tudi urejanje hitre ali počasne vožnje ni delalo nobene težave.

Angleška družba „The Electrical Cab Company“ je meseca vel. srpana l. 1897. vpeljala svoje električne vozičke v Londonu v porabo. Od navadne kočije se ta avtomobil ne loči po drugem, ko po tem, da nima ne ojesa, ne konj, ampak na kočijaškem

Električni voz.

sedežu le krmilo z ročico in spodaj pod sedežem omarico z akumulatorji. Voditi in urejati hitrost je primeroma lahko; izmed petnajst kočijažev se jih je dvanajst že v dveh dneh privadilo vsega. — Vsako polnjenje akumulatorjev z elektriko potrebuje sicer nekaj časa, a zadostuje za osemdeset kilometrov ali 10·6 milj dolgo pot in ne velja več nego 2 K 40 h.

Odkar so vozovi brez konj napovedali boj živalski upregi, se je meseca velikega srpana l. 1898. prvič razkazovala ta vožnja na Avstrijskem. Naznanilo teh poskusov je vzbudilo veliko pozornost.

V Trafoiju je bil shod podjetnikov. Dne 26. vel. srpana so se odpeljali iz Landecka proti Trafoiju. Vozili so se preko zgornjega Inna po prelepi dolini. Cesta gre

poleg pobrežja. Više in više se vzdiguje pot do razpotja vodá, do Hochfinsterminka. Tukaj so slovesno sprejemali razna društva avtomobilistov in kolesarjev; tukaj so praznovali s svečanim obedom dan prvega občnega poskušanja avtomobilov. Po obedu so se vozili na razveseljevanje tje gori k Adlerhorstu. Po kratkem dežju se je zvedrilo, ko so dospeli do teh višav. Sijajen razgled je od tukaj! Vrhovi snežnikov se dvigajo v ozračje in prodirajo z mogočnimi glavami gosto megleno morje. Ko so privozili na večer do vrha, so zagledali z električno lučjo razsvetljeni hotel Trafoi. V Trafoiju zbrana množica avtomobilistov in kolesarjev se je drugi dan zgodaj na jutro razšla, vsak s svojim gibalom, na vse kraje po romantični okolici.

Dne 27. vel. srpana je sporočil telegraf iz Trafoija: „Sinoči ob 11. uri je došel baron Th. Liebig s svojim avtomobilom iz Koblenza. Pol ure pozneje je pripeljal inženir Bierenz s svojim avtomobilom presojevavca teh poskusov dr. Suchaneka. Dospel je tudi Adalbert Hermann iz Bozena.“ — In že ta dan popoldne je sporočal telegraf iz Brixena: „Danes ob dveh popoldne je došel prvi z avtomobilom Adalbert Hermann. Baron Th. Liebig je ostal z avtomobilom v Pradu; inženir Bierenz pa je došel malo pozneje. Ob treh sta odrinila Hermann in Bierenz naprej proti Cortini d'Ampezzo.“

Ob jednom so po tistih potih tekmovala društva kolesarjev drug z drugim. Po tistih cestah, po katerih se vozi s konji, so se vozili na avtomobilih in na kolesih, in nekodi so se ta gibala izkušala celo z železnico in ne brez uspeha. Pokazalo se je, da se v prihodnje utegne ne le kolesar, temveč tudi avtomobilist iznebiti železnice s tem posebnim pridom, da ni navezan na nobeno uro, da postaja in počiva, kjer se mu poljubi, in uživa krasno prirodo.

Na Francoskem so lani povzdignili vožnjo z avtomobili do take hitrosti, da vsako uro prevozijo skoro 6½ milje pota. Dne 24. meseca vel. travna l. 1899. je na cesti iz Pariza v Bordeaux prekosil vse druge Charron.

Prevozil je vsako uro skoro 48 km. A taka hitrost ni varna na vozni cesti; pri tej dirki sta razven manjših naključij dva tekmovavca izgubila življenje!

Vožnja z avtomobili se je jako prikupila Francozom, sosebnost v Parizu, pa se je tudi hitreje, nego bi bil kdo mislil, naselila v Avstriji. Na Dunaju je uvedla avtomobile aristokracija in bogatija v zabavo. Plemenitaši in bogatini so si osnovali „Avstrijsko društvo za vožnjo z avtomobili“. Lani je povabilo posestnike avtomobilnih vozov na občni ogled svoje vaje. Da se med lahkoživci na Dunaju ni manjkalo občinstva, ki je spremljalo to novo vajo, se umeva samo ob sebi. Na nekdanjem vežbališču pred Franc-Jožefovo vojašnico so imeli svojo parado.

Predsednik avstrijskega avtomobilnega društva, grof Gustav Pötting, je vozil s svojim „avtocyklom“ na pripetem koleslju grofa in grofico Kielmansegga. Grofica Keglevich-

Esterhazy se je vozila z baronovko Haas-Wächter na močnem, za dirko ustvarjenem avtomobilnem vozu barona Alfred Springerja. Na „Omnibusu“ Daimlerjevega proizvoda so se pa vozili gledavci, kdor je namreč dobil kaj prostora na njem. To ti je bilo kratkočasje in zabave prav po srčni potrebi dunajskega občinstva!

Znamenito je gledati, kako se vedejo ljudje in živali ob novi vožnji. Preprosto ljudstvo na Tirolskem, ki je poprej še nikdar ni videlo, je slutilo, da goni voze kaka peklenska sila. In ta vraža je bila vzrok marsikateri žalostne dogodbe. Plašili so se pa tudi konji pred deročim vozom, pred katerim niso videli nobene uprege. Poštar Müller v Landecku je razposlal po svojem okrožju poziv, da naj tovariši po tistih cestah, kjer se bodo vršili poskusi, skrbé za varnost kolesarjev in avtomobilistov.

Književnost.

Slovenska književnost.

Pisanice. Pesmi za mladino. Zložil Oton Zupančič. Ljubljana 1900. L. Schwentner. Stane 1 K 20 h. — Pred seboj imamo mali zvezček pesmic, katerih se lahko vsakdo veseli. Namenjene so sicer mladini, kakor kaže napis in tudi vsebina nekaterih pesmic, vendar tudi odrastlega bralca¹ bodo lahko zanimali, ako ima sicer zmisla za poezijo. Misli se sicer navadno, da morajo pesmi za mladino biti vedno nižje vrste in da, če kdo zлага pesmi „za mladino“, pomenja to neko svobodo v predmetu in obliki, češ: za otroke je vse dobro, da je le prav naivno in morda celo neumno.

No, tudi otroci imajo razuma in čuta dovolj, da za nje ni vse dobro, zlasti še iz tega vzroka ne, ker treba oboje, duha in čustva v njih buditi in gojiti.

Pesmi za mladino, dasi ne smejo biti visoke, naj so vendar duhovite in polne čustva, sicer otroka ne morejo ne vneti, ne odgajati. Zato bi skoro trdili, da zahtevajo ravno take pesmi še več bistrumja

¹ Pišem namenoma „bralca“; „bravec“ bi pisal le tedaj, ko bi bil kak pridevnik „braven“ kakor „delaven“. — Pisatelj.

nego pesmi za odrasle, ker je treba misli preprosto izražati, ne da bi pesnik zašel v trivialnost.

Naš pesnik je v tem oziru prekosil marsikatega svojih prednikov, ki so se izkušali v tem genru poezije. Vendar je tu pa tam še precej proze, n. pr. „Pripovedka o nosu“, „Na kolenu“, „Pesem nagajivka“, „Zvečer“. Večinoma so pa pesmice dobre, nekatere celo krasne n. pr. „Zarja“, „Gini“, „Snegulčica“, „Mornar“, „Topol ob Savi“. Posebno poslednja kaže, da je naš pesnik zares pravi lirik, ki tudi pri najneznatnejši reči zna najti čustven izraz. Vse pesmice preveva neka prisrčna nežnost. Zlasti se mu radi posrečijo posebitve nežnih reči n. pr. „Mak“, „Na poljani“, „Oblaka“ in dr. V obče se sme reči, da spada ta mala zbirka po večini med boljše lirske pesmi našega slovstva sploh.

Bile bi pa te pesmi lahko še boljše, ko bi pesnik ne bil zanemarjal zunanje oblike, morda celo nomena.

Dandanes se to imenuje „moderno“, kar je nepravilno. Toda take „mode“ se kmalu preživé, le kar je v resnici lepega in dobrega, to ostane. Če že hoče novejša literatura ustvariti kaj novega in se neče vezati z nobenimi konvencionalnimi oblikami, ji tega ne more nihče braniti, a le tedaj, če more

ustvariti res kaj boljšega, bolj dovršenega in popolnega. Da bi pa preziranje rim in jednotne mere, pa nerednost v verzih bilo kaj dovršenega, tega menda nihče ne bo trdil in tudi ne more trditi, če vé, kaj je umetnost, če vé, da imajo mera, rime in urejena oblika namen, povečavati lepoto pesmi, dati lepi misli lep zunanji izraz. Ravno iz tega vzroka so Prešernovi sonetje posebno v „sonetnem vencu“ vsi kakor izklesani, genijalni, dovršeni umotvori.

Z ozirom na značaj pesmij bi še poudarjali, da je pesnik izkušal svojim pesmim dati neki naroden izraz. A moramo še opomniti, da se temu ne zadosti s kakimi stereotipnimi „Oj rasti, rasti“, — ampak z duhom in s čutom. Če hočemo biti res narodni (in to bi bilo jako želeli, da se učimo bolj od svojega naroda nego od Nemcev in Francozov), treba nam misliti in čutiti, kakor naš narod misli in čuti; treba vedeti, kaj ga zanima, kaj ga veseli, kaj ga žalosti, kako on sodi o svetu, o življenju. No naš pesnik izkuša zadeti narodni ton, vendar želimo, da bi se še bolj ugloobil v narodno pesem.

Ako se slednjič oziramo na razvoj pesnika samega, smemo z veseljem opomniti, da pomenjajo „Pisanice“ za pesnika lep napredek. Če namreč „Pisanice“ primerjamo s „Čašo opojnosti“, vidi se takoj, da se je pesnik dvignil iz zatohlega vzduha nizkotnosti v sveži zrak čiste poezije, čiste lepote. Tudi s tega stališča „Pisanice“ veselo pozdravljamo, želeč, da bi pesnik na podlagi zdravih nazorov še napredoval.

I. Šanda.

Kranjska dežela. Spisal Josip Ciperle. Založil pisatelj. Tiskala R. Miličeva tiskarna 1899. Vel. 8° Str. 94. Cena 1 K 60 h. — Strokovne ocene te knjige so bile neugodne, bodisi gledé na zgodo-

vinski, bodisi gledé na krajepisni del. Zares opaziš kmalu, ako prebereš nekaj strani, da knjiga nima one točnosti in izbirčnosti v podatkih, ki je potrebna čisto znanstvenemu spisu. A zdelo se nam je tudi, ko smo brali knjigo, da pisatelju ni bil namen, podati res strokovno knjigo o kranjski deželi, temveč nabrati v malem obsegu razne podatke, ki bi utegnili zanimati prijatelja domovine in mu vzbujati ljubezen do nje. S tega stališča sodimo to knjigo, zato ne maramo biti preostri. Tako mislimo, da nas vsaj prijetno zabava, četudi nas temeljito ne poučuje. Kakor smo nekdanj z veseljem brali Trdinovo kranjsko zgodovino, tako tudi z veseljem potujemo z našim pisateljem od kraja do kraja male naše dežele, pa ga poslušamo, kaj nam neki zna povedati, četudi ni vse tako, da bi se vrezalo v kamen.

Ker so knjigo po stvarnih napakah že prereševali drugi, omenjamo samo to, da deli in kraji kranjski pač niso opisani enakomerno. Prav pičlo je obdelana Notranjska, najobširneje Gorenjska. V jezikovni obliki bi želeli več pravilnosti in glajšega sloga. Čemu piše pisatelj „koji“ namesto „kateri“? Mnogokrat je vrsta besedij nerodna. Čemu Rudolfovo namesto Novomesto? Da uradniki silijo s tem imenom, temu se ne čudimo: da pa slovenski pisatelj s krajevnim imenom tako ravna, kakor da ga ni določil narod sam, to je dovolj čudno.

Naša knjiga ni primerna, da bi se rabila kakorkoli za šolo, pač pa bo za domačo rabo koristna. Gospod pisatelj namerja iz nabranega gradiva spisati še večja dela o Kranjskem. Vsekako bo moralo biti bolj kritično, kakor je to, ako bo delo znanstveno. Morda pa se mu bo bolj posrečilo v zabavni obliki.

T.

Časopis.

4. vel. tr. je umrl v Zagrebu hrvaški pisatelj in gimn. ravn. Hugo Badalić, r. 1851. v Brodu ob S.

10. vel. travna so došla poročila, da je poleg mahdija Šejh-es-Senussi prišel na površje še neki drugi mahdi. Koliko privržencev ima, se ne da sklepati. Vsekako se pripravljajo v Sudanu nove homatije.

12. vel. travna. O tesnih razmerah med Črnogorom in Rusijo kaže to, da je Rusija Črnogori povišala letno podporo za armado od 70.000 na 350.000 rubljev za vzdrževanje štirih stalnih bataljonov pešcev. Žal, da se ob enem čuje o lakoti v nekaterih delih Rusije, katero bi taka vojna podpora izdatno olajšala.

12. vel. travna je bil delegacijama v Budapešti predložen skupni državni proračun za leto 1901. s 357,643.706 K potrebščine. Za vojno se zahteva 342,118.520 K, za 19,393.316 K več nego lani.

12. vel. travna. V Barceloni in Valenciji na Španskem so bili resni nemiri.

12. vel. travna zvečer je došel Roberts v Kroonstadt, drugo mesto oranjske države.

12. vel. travna. Poslednje dni so bili na dunajskem vseučilišču nemiri in izgredi. Protikatoliški nemški vseučiliščniki so napadli novo-ustanovljeni katoliški društvi „Kürnberg“ in „Nordgau“. Rektor dr. Neumann, profesor bogoslovja in čudak, je zato odstopil.

Minulega tedna so bile v Vukovaru na Hrvaškem občinske volitve. Izvoljenih je 8 Nemcev, 7 Srbov, 4 židje, 1 Kalvinec in 4 Hrvatje. Značilno!

Med tem ko se Anglija bori v južni Afriki za transvaalsko zlato, mró v Indiji ljudje od lakote. Smrt silno davi prebivalstvo. Celo živina nima živeža. Tako skrbi Anglija za svojo deželo.

O lepoti.

(Spisal dr. Fr. L.)

7. Jasnost in umerjenost.

I. Dokazali smo, da lepota je najprej predmet za spoznavanje. Spoznavanje pa mora biti jasno, da je pravo in primerno namenu. Temno spoznavanje, nerazločno gledanje, poslušanje godbe med vriščem in šumom — nam ne pokaže predmeta tako, kakor želimo. Ako pa mora biti predmet jasen za spoznavanje, mora biti tudi za lepocutje. Jasno spoznati ali prav spoznati je v navadni rabi isto. Dobro videti, ali jasno in razločno videti — to nam je istega pomena. In lepa ne more biti za nas stvar, ako je ne spoznavamo razločno.

Ob tem moramo seveda ločiti predmet sam na sebi in spoznavanje predmeta. V obeh ozirih mora biti za lepoto jasnost.

Predmet sam na sebi je jasen, kadar ima, če je telesen, določne obrise, kadar ima razločne dele, razločne prereze, dobro vidne barve, čisto površino, lahko pregledne oblike. Nasprotno pa ni jasen, ako ima razdrte obrise, „razcefrane“ robove, odbite vogale, stlačene dele, razdrte prereze, obledele in zamazane barve, zaprašeno površino, zverženo obliko. Zato niso lepi predmeti: megla, prah, blato, močvirje, glista, polž, nekatere gosence, nekatere ribe (ježarica, gušavka in druge), zaprašane obleke in slike, zmečkane stvari . . . Kadar ima predmet preveč

delov ali kosov, kadar se prehitro giblje kadar so deli premajhni, nepregledni, tedaj ni jasen, pa tudi ni lep.

Predmet je lahko sam na sebi lep, pa vendar se nam ne zdi lep, ako ga ne moremo spoznavati jasno in razločno. V mraku, v megli, v prahu, v blatu, v kalni vodi se nam ne zdé predmeti lepi. Jako važno je to za slike, katere se morajo dati na tak prostor, da imajo dovolj svetlobe, ne da bi delale blišča. Ako slika odbija v oko ogledovavcu svetlobo, da se mu blišči, ne more videti slike. V temnih cerkvah so lepe slike zakopani zakladi.

Tudi se po tej poti vsakdo sam prepriča, da je jasnost zakon za lepoto, ako le hoče paziti na svoje in na drugih presojanje. Natančneje treba reči, da je jasnost zakon in pogoj: zakon, ker določuje, kakšni naj bodo predmeti, in pogoj, ker nam pravi, kdaj je za nas predmet lep.

V novejšem času je začela neka struja posebno v pesništvu, v glasbi in v slikarstvu zametovati ta zakon. Ta struja misli, da se lepota povzdigne s tem, ako se jasnost zmanjša; da je jasnost deloma nepotrebna, deloma lepoti škodljiva. Zato je v pesništvu toliko neumevnega in nejasnega, v glasbi toliko nerazločnega, v slikarstvu toliko — dejali bi — zmazanega in nedoločnega, da na takih slikah ista stvar prav

tako lahko pomenja drevje ali pa zidovje, cesto ali pa reko, konja ali pa kamelo, roparja ali pa svetnika. In izvestno je tako naziranje in ravnanje v veliko škodo umetnosti.

Jasno, določno in bistro misliti, govoriti in delati, to je pravo in dobro za človeka v vsakem oziru; tudi v lepoti ni kvarljiva jasnost. Res je pa, da je težje govoriti in delati jasno in določno kakor pa nedoločno in zmedeno. Zato je hlastanje po nejasnih izrazih in primerah, po temnih in čudnih oblikah znamenje propada umetnosti.

II. A tudi jasnost ima svoje meje. Ako bi imela kaka slika samo določne figure in tako natančne izraze, kakršni so v geometriji, bi ne bila lepa. In to nam kaže poslednji zakon, ki smo ga imenovali zakon umerjenosti in mu tudi označili bistvo.

Ta zakon je zares jako važen, tembolj ker se ne umeva kar sam ob sebi. Mislili bi, ako je jasnost zakon za lepoto, da bo stvar tem lepša, čim jasnejša je, ali pa, da bo lepša, ako bo svetlejša, večja, natančnejša po meri itd. In vendar ni tako. Vse te imenovane lastnosti morajo biti v predmetu samo do neke stopinje ali mere, kakor pravimo. Ako so v jako obilni meri, pokončavajo lepoto.

Že pojem lepote nam to pravi. Lep je namreč predmet, kadar je zunanja oblika bistvu primerna, ali kadar izraža bistvo popolno. Torej mora biti oblika skladna z bistvom in ne sme niti zaostajati, niti mej presegati. Tako n. pr. pritlikavci niso lepi, pa velikani tudi ne, ker oni zaostajajo za bistvom človeškim, ti pa je presegajo, da tako rečemo, četudi ni to modroslovno pravilno.

Prav lahko se prepričamo o tem zakonu iz vsakdanjega izkustva ali opazovanja. Izkustvo nam pravi, da ni lepo, kar je ali preveliko ali premajhno, pretemno ali pre-svetlo, preživih ali premedlih barv, temveč lepo je to, kar se giblje sredi med tema skrajnostma. Velikanske ravnine, orjaške gore, velike dvorane, nadčloveški kipi, siloviti glasovi . . . nam vzbujajo čustvo občudovanja

ali strmenja, a čisto lepoto kolikor toliko ob njih pogrešamo. Opomniti pa treba, da se največji predmeti pred nami zmanjšajo, ako jih gremo opazovat iz večje daljave, in zato nam ugajajo tudi še veliki predmeti, ako jih prav opazujemo. — Pri duševnih ali netvarinskih predmetih je težje spoznavati, kaj je preveliko, kaj premajhno: vendar tudi tukaj zavračamo, kar je pretirano, prisiljeno, nenaravno, neverjetno, pregnano.

Kakor so nezmožni umetniki vedno izkušali svojo nezmožnost zakriti s pretiravanjem, tako so pa dobri in pravi umetniki vedno gledali na mero in umerjenost. To je bilo n. pr. zlato pravilo Götheju in sploh klasikom starih in novih časov.

Priroda sama deluje večinoma tudi umerjeno, čeprav so izjeme, ki ne podirajo zakona. Posebno je človeška narava vseskozi navezana na to zmernost. Ta ji najbolj ugaja, najbolj pospešuje človeško delovanje in napredovanje. To so umevali in od prirode dobivali med starimi narodi najbolj Grki. V njih deželi ni bilo onih silovitih pojavov, kakršni so na prav južnih ali na severnih deželah, in tudi njih umetnostno delovanje kaže tako umerjenost ali zmernost, kakršne ni pri nobenem drugem narodu. Zato pa so v pesništvu in zlasti v kiparstvu nedosežni. Mnogi estetiki izražajo to lastnost starih umotvorov z besedama: „klasična mirnost.“ Pri jutrovih narodih, Babiloncih, Asircih, Egipčanih, zlasti pa pri Indih, nahajamo mnogo pretiravanja v umetnih izdelkih; zapadni narodi, zlasti pa severni, so ljubili čudne, nenavadne in strahovite stvari. Novejša umetnost, kar je hodi po poti stalnega napredka, pripoznava rada prirodne mere in prav s tem si pridobiva gotovih uspehov.

8. Pogoji za lepoto.

Pogoje za lepoto imenujemo one okoliščine, v katerih se ugodno razvijajo in kažejo lepi predmeti. Kjer morejo delovati zakoni lepote, tam so tudi pogoji lepote. Zaradi tega nam ni treba o pogojih lepote govoriti v posebnih odstavkih, zakaj večino

semkaj spadajoče tvarine smo obdelali že v zakonih lepote. Kar je posebej treba omeniti, se dá obdelati v dveh ozirih.

Pogoji lepote so deloma v predmetih samih, deloma pa v našem spoznavanju ali uživanju lepote: torej v predmetu in v osebi, v objektu in v subjektu.

Pogoji lepote v predmetih so vse tiste okoliščine, v katerih se more oblika razvijati primerno svojemu bistvu in se tudi kazati.

Pogoj za lepoto živih stvari je, da morajo brez ovire in spon rasti, razširjati in izpopolnjevati se. Kar je torej ugodno njih življenju, to je tudi ugodno njih lepoti, a seveda le toliko, da se ne razvijajo čez mero. Predobra in preobilna hrana n. pr., ki bi mladega človeka le debelila, bi ne bila ugodna njegovi lepoti. — Pogoj za lepoto neživih stvari je, da je med njimi red, da se izraža kaka ideja ali misel, pa tudi lahkota, varnost in trdnost. — Pogoj za lepoto nečutnih predmetov je, da se naslanjajo na čutne pojave, da so konkretni, živi in umevni. V obče: pogoji za lepoto morajo biti prikladni bistvu predmetov. Za veliko stavbo mora biti na okrog veliko prostora, drugače se ne bo videla lepa; za vidne predmete mora biti dovolj svetlobe; za glasbo mora biti akustičen prostor itd. Ugodni pogoji za lepoto jako povzdignejo lepočutje, a neugodni je pokvarijo.

Četudi lepota ni samo v čustvu, temveč je v istini ali v predmetu samem, vendar nam ne ugaja tudi najvišja lepota, ako ni v nas pogojev za lepočutje. Imeti moramo najprej zdrave in ostre čute. Polslepemu človeku ne more ugajati niti najlepša slika; naglušnemu poslušavcu so najumetnejši glasovi le prazen šum. Kdor nima bistrega pogleda, ne more spoznavati in ocenjati prirodne lepote. — A drugič mora biti tudi um sposoben za presojanje lepote. Čutila imajo tudi živali, nimajo pa uma. Ljudje na nizki stopinji umskega delovanja imajo malo zmožnosti in veselja za izdelovanje lepih

predmetov. Niti ceniti ne znajo lepote, ker jim je najbolj pri srcu to, kar draži samo čutnost. Čim bolj napreduje um, tembolj raste tudi zmožnost za lepoto. Posebej pa se mora vzgajati prav lepočutje z vajo in s premišljanjem ali primerjanjem, da smo sposobni natančno, resnično in hitro spoznavati in presoјati lepe predmete. — Kakor so pa raznim ljudem prirojene razne zmožnosti, tako je tudi lepočutje raznim ljudem prirojeno v različni meri. A brez njega ni nihče, tako da so pri vsakomer naravni pogoji za spoznavanje in uživanje lepote.

Dostaviti smemo, kar je pa v obče znano, da lepočutje lahko podira bolezen, lakot, trpljenje, žalost, razburjenost, strast. Nobena stvar ni tako pogubna za pravo in plemenito lepočutje kakor nizke strasti.

Da vidimo prirodne stvari, treba nam ne samo svetlobe, temveč tudi zdravega očesa. Jednako nam treba za lepočutje zdravega uma in mirnega srca. Da te lepota n. pr. lepe pokrajine prav prevzame, ali da se vanjo uglobiš in občutiš vso njeno moč, ves njen čar, moraš imeti mirno, rahlo in občutno srce. Nič pa ne podira miru in rahločnosti tako kakor strast. Kdor goji v sebi kako strast, ta misli in dela samo zanjo. Tudi najlepši predmet mu ne ugaja, ako ni v zvezi z njegovo strastjo. To nam kažejo ne samo posamezniki, ampak tudi cele dobe. Kjer in kadar vlada med ljudmi ali narodi prevelika čutnost, ki je navadno najhujša strast, tam ni zmisla za nadčutno lepoto.

Spoznavanje resnice in pa npravna vrlina napreduje le tedaj, kadar ljubimo resnico in npravno dobroto samo na sebi. Tako pa moramo tudi ljubiti čisto lepoto in jo prav ceniti, ako jo hočemo prav uživati. Da k takemu čistemu in popolnemu uživanju mnogo pripomore tako preiskovanje, kakršno je naše, kdo bi tega ne umeval?

O pogojih za proizvodjanje lepih predmetov bomo govorili v razpravi o umetnosti.

(Dalje.)

Takšni so!

(Povest. — Spisal *dr. Fr. D.*)

(Dalje.)

II.

Plaho je pogledal brat frančiškan skozi samostansko okno, ko je začul trkanje na zaprta vrata; a spoznavši Lenkoviča, je prišel odpirat. Frančiškani so zahvaljevali mladeniča za pomoč; ta pa je popraševal, kako je gospodu gvardijanu.

„Umrli je za ranami“, so mu povedali.

„Blagor mu!“ vzdihnil je vikar Polidor. „Meni, gospod baron, pa ste vi rešili življenje, iz česar sklepam, da me še potrebuje Bog. Vi ste naša nada in steber katoliške cerkve.“

V zakristiji je ležalo v krsti truplo umorjenega frančiškana. Ko ga je pokropil Lenkovič, je še pomolil na grobu svojega očeta, čigar ostanki ležé pokopani v frančiškanski cerkvi. Vsi Lenkoviči so bili namreč iskreni prijatelji in veliki dobrotniki novomeškimi frančiškani. Tam na porti še stoji iz kamna izklesana podoba Ivana Lenkoviča, z mečem opasanega korenjaka z zastavo in rodbinskim grbom v jedni, z batom v drugi roki, ki zre tako mirno in samosvestno in odločno na šibke potomce pod seboj, kakor da bi pomiloval njih slabotnost in jim klical v spomin svojo živo vero in svoja železna dela.

V obednici, kjer je bil tolikrat frančiškanom ljub gost Ivan Lenkovič, so postregli tudi sinu Juriju. Spominjali so se prijetnih časov, katere so nekdaj preživeli v miru.

„Sedaj pa taka stiska!“ je tarnal star boječ župnik, ki se je bil zbal nasprotnikov, popustil župnijo v Soteski in pribežal v samostan. „Oh, Bog se nas usmili! Vse nas bodo pobili. Gospod vikar, vas so poslali pregledat naše nesrečne kraje. Oh, poročajte, da poginjamo!“

„Da, slabe so razmere“, dejal je vikar. „Bog vas živi frančiškane! Vi nimate od-

padnika v svojih vrstah. A odpadel je arhidijakon in župnik trebanjski, župnika mirnapeški in krški; topliškega in škocijanskega so zapodili graščaki in nadomestili z lutrskima; soteški je pa sam pobegnil“, dostavil je bridko, „kakor najemnik od svojih ovac, kadar pride volk.“

„Oh, gospod vikar“, tožil je oni, „vi si ne morete misliti, koliko sem prestal bridkostij in stiske! Da me niso prepodili že izdavnica, ubranil je samo Jurij Turjačan, gospodar v Žužemberku, ki je vnet katoličan. A siromak leži za smrt bolan in morebiti je sedaj, ko govorimo o njem, že izdihnil. Žena njegova pa je huda luteranka in ima na gradu lutrskega pridigarja Krištofa Sivca. Še strastnejši protestant je naš grajščak Franc Šajer, varih soteške cerkve. Ob nedeljah in praznikih kliče v grad podložnike, da ne morejo k službi božji; v gradu jih sili poslušati predikanta, ki ga je že izbral za mojega naslednika. Kdor se količkaj upira, tega kaznuje. Kupovati morajo kmetje lutrske knjige in ob katoliških praznikih delati tlako. Na tlaki jedó sicer nezabeljeno, a ob petkih vedno mast in ocvirke, da prestopajo postno zapoved. Če jaz takega zakona zaradi zadržkov ne smem in nečem skleniti, hajdi pred predikanta! Tam ni nobenega zadržka. Koliko pa sem jaz že prebil groženj in hujkanja! Kolikrat so mi že pobili okna in razbili vrata, da bi me pregnali! In vse to na moja stara leta.“

„Oh, stara vaša leta!“ zavračal ga je vikar. „Gospod gvardijan je bil mlajši od vas in bi bil gotovo dvajset let dalj živel; a ni se pomišljal darovati toliko let Kristusu Gospodu: vi se pa tresete za te bore ostanke svojega življenja. Kdo si more ceneje zaslužiti nebesa? Če so drugi pogumni za slabo reč, za krivo vero, tem pogumnejši moramo

biti mi za pravico in resnico. Vi, gospod župnik, se povrnite še danes v svojo župnijo in ostanete tam, dokler vas sila ne iztira.“ Župnik se je opravičeval, zagovarjal, branil, prosil, da se je smilil vsem navzočnim; a neizprosen je bil mladi vikar. „Jaz sam vas popeljem nazaj“, je dejal, „in vas bom iznova vmestil.“

„In jaz vas spremim“, je pristavil Lenkovič, „ker tudi menim, da se ni treba preveč bati. Nasprotnikom daje pogum samo naša boječnost, in največ je naša krivda, če nas strahujejo. Koliko pa jih je, nasprotnikov? Tu v mestu je sodnik in par svetovavcev in dva ali trije denarni veljaki. Ti vpijejo in ropočejo in pritiskajo reveže; a razven nekaterih vedno lačnih priliznjencev nimajo nikogar za seboj.“

„Vse odmev iz Ljubljane“, razlagal je Polidor. „Ti ljudje znajo. Nič ne vprašajo, ali je kdo vreden ali ni vreden kake službe ali plačila; samo da je pristaš. Menite li, da bodo ti ljubljenci in varovanci naših protestantov premagali Turka?“

Lenkovič je zmignil z rameni in dejal, da se mu zdi ves način vojskovanja smešen. „Cesar sklepa s sultanom mir na dvanajst, na osem let, plačuje mu davek, podkupuje njegove ministre in sluge in veleva nam, naj mirujemo. Bosanski begi pa se ne brigajo ne za mir, ne za cesarja, ne za sultana in najmanj za njegove ministre, pa nas napadajo leto za letom. Če vrnemo napad z napadom, tožijo nas v Carigradu in na Dunaju, da kalimo mir, in zopet se nam naroča, da mir, mir, mir!“

„Torej ravnajo z vami kakor protestantje s katoličani. Vzeti nam hočejo vse, kar imamo, in če branimo svojo posest, kričé, da jih preganjamo, in od vseh strani se nam kliče, da mir, mir, mir!“

„Če bi se tisti denar, ki ga plačujemo Turkom, obrnil za vojsko, ne za črno vojsko, ki ni za nič, ampak za izbrano in izvežbano in preskrbljeno z živežem, obvarovali bi se Hrvaška in Kranjska sovražnih napadov. Sedaj pa zbiramo vojake, koder je Turek že v deželi; potem se pomikamo počasi tje,

koder pali in pleni. Ko pridemo na mesto, je že odšel; marsikdo vzdihne: hvala Bogu! in vojska se razide. Komaj se je razšla, je že zopet Turek tu, in mi zopet zažigamo kresove in zbiramo vojsko in se pomikamo počasi proti meji. Zakaj ne udarimo v Bosno? Večina prebivalstva je krščanska, in bi prestopila na našo stran; če pa se navadi turškega jarma, se bo celo rešitvi upirala, in s silo jih bomo morali osvoboditi.“

„To bi bilo vse res“, dejal je zamišljen vikar, „če bi mogla cesar in nadvojvoda ravnati po svoji volji. A protestant in Turek prežita, da izpodneseta Habsburžanom prestol. Čim mogočnejši je Turek, tem bolj raste protestantom greben; in čim bolj pritiskajo na cesarja protestantje, tem brezobzirneje nas napada Turek. Saj veste, ko je zahteval pred dvajset leti rajni cesar Ferdinand pomoči proti Turkom, kaj so mu odgovorili naši poslanci na Dunaju! Da je treba pred vsem skrbeti za kraljestvo božje, za lutrsko vero, da so turške zmage božja kazen za to, ker se cesar upira protestantovstvu. Primož Trubar, odpadli duhovnik, se živo nadeja, da se sedaj, sedaj poluterané Turki in še huje napadejo katoličane. Nova vera je voda na turški mlin.“

„In turška nevarnost voda, ki goni lutrska kolesa; korist je vzajemna“, dejal je Lenkovič. „Vendar storimo, kar moremo, in potrpiamo, kar Bog dá.“ — Vzdignil se je in naročil gospodu vikarju in župniku, da naj bodeta pripravljena, da odrinejo ob treh popoldne; v samostanu da pusti dva hlapca za brambo; z drugimi pa bo pomagal vmestiti kljubu gospodu Šajerju soteškega župnika. „Rajši bi ostal med vami“, je trdil, „nego sedel za glavarjevo mizo. — Pa glavar sam naj bi bil! A on vlači s seboj vedno kakega predikanta; in jaz ne morem trpeti nadute ponižnosti in arogantne milostljivosti teh ljudij, ki gledajo tako milovalno na nas, katoliške revčeke, in zlasti name, tega Hrvata, s temi hrvaškimi nazori in tem hrvaškim vedenjem in to hrvaško vero. Vraga turškega! in vse to moramo prenašati in zatajevati se in hliniti mirnost, ko vre člo-

veku kri v glavi. V boju se človek vsaj od-
dahne; a hujše je doma. Pa, kar Bog dá.“

V dvorani v mestni hiši je bilo priprav-
ljeno kosilo deželnemu glavarju in drugim
imenitnim gostom, ki so se bili sešli v
mestu. Turjačan je bil še vedno slabe volje;
niso ga bili nemilo zadeli samo dogodki
burnega dne, čudni sprejem, sovražna na-
sprotstva, neukrotne strasti na obeh straneh:
sedeti je moral tudi med dvema protestant-
skima predikantoma. Jednega, Krištofa Spind-
lerja, je bil pripeljal iz Ljubljane; drugi je
bil Vlahovič, ki se je bil sam povabil. Glavar
je želel sicer imeti le vojaške poveljnike
krog sebe, a Vlahovič, ki se je bil takoj
obesil nanj, se ni dal pregnati. „Pisano je“,
je dejal: „Ostanite v tej hiši, jejte in pijte,
kar imajo; zakaj delavec je vreden svojega
plačila.“

„Priatelj“, miril ga je glavar, „tukaj
imate denarja in jejte in pijte: a nas pustite
par ur v miru!“

„Kdor vas zaničuje, mene zaničuje, pravi
Gospod“, dejal je mož z žarečimi očmi in
povzdignjenim prstom in pričel navajati pri-
kladne in neprikladne izreke iz sv. pisma, iz
katerih je sledilo, da mora sedeti on za mizo
poleg deželnega glavarja.

Spindler pa, ki bi bil sicer ostal v ozadju,
se nikakor ni hotel umakniti Vlahoviču. „Če
bo ta Hrvat pri mizi“, si je dejal, „bom jaz
tudi, ker bi se ne spodobilo, da bi manj
imenitni sedli na boljša mesta.“

In tako sta sedela jeden na glavarjevi
desnici, drugi na levici kakor dve živi na-
sprotji: Vlahovič dolg, z nepočesanimi lasmi,
razmršeno brado, blatno obleko in raztrga-
nimi črevlji; Spindler, majhne postave, lepo
počesan, gladko obrit, skrbno oblečen, kakor
iz škatljice. Drug drugega sta preko glavarja
pisano pogledovala; in rekel je Spindler
kakor sam zase: „Gospod je šel gostov po-
gledat in je videl človeka, ki ni imel sva-
tovski obleke, in je dejal: Prijatelj, kako
prideš sem, ko nimaš svatovski obleke? Ta
pa je umolknil.“

A umolknil ni Vlahovič, ki je dobro raz-
umel, kam da merijo besede njegovega brata

v Kristusu, in dejal je kakor sam zase: „Bil
je bogatin, ki se je oblačil v škrlat in tan-
čico in preživel svoje dni v razkošju in je
umrl in bil pokopan na dnu pekla.“

Glavarju je bilo jako neljubo to zbadanje
in naslonil se je na mizo, da ne bi preko
njegovega obraza letele puščice. A kakor na
povelje sta se sklonila predikanta nazaj in
se zbadala za njegovim hrbtom.

„Ogibaj se onih“, dejal je Spindler, „ki
so praznega klepetanja; zakaj rastejo v brez-
božnosti, in njih govorjenje razjeda kakor
rak, pravi apostol Pavel v drugem pismu
do Korinčanov.“

„V pismu do Hebrejcev, dragi brat“, po-
pravljaj je Vlahovič.

„Tako pravi apostol Pavel v drugem
pismu do Korinčanov“, ponovil je Spindler
in rdel od tihe jeze.

„Do Hebrejcev, in pri tem ostanem“, je
bil odgovor. Glavar se je naslonil nazaj,
predikanta seveda naprej.

„Brat v Gospodu, vi se motite.“

„Ali pa vi.“

„Častiti gospod brat, jaz imam vendar
sv. pismo v glavi.“

„Jaz je imam v mezincu.“ — Srdita sta
vstala predikanta od mize in hitela v drugo
sobo prepričat se, kdo da se moti. Začelo se
je hudo besedovanje, in letele so psovke od
obeh stranij kakor ploha, na veliko žalost
glavarjevo in veliko zabavo drugih gostov;
nazadnje — kakor pok po gladkih licih in
— vse tiho.

„Prva mučenca nove vere“, šepnil je Len-
kovič sosedu, ki se je krohotal na ves glas.

Spindlerja ni bilo več k mizi, zmago-
slaven pa se je vrnil Vlahovič. Z besedami
sv. pisma: „Gospod je pokazal moč svoje
roke in osramotil ošabneže“, je zasedel zopet
svoje častno mesto in začel govoriti o ver-
jetnosti, da sprejmejo Turki novo, Lutrovo
vero.

„Koliko bi bilo pridobljeno!“ je vzdihnil.
„Kristusova čeda bi se pomnožila, in vojske
bi bil konec.“ Vojščaki so zmajevali z gla-
vami, in srdit se je obrnil Vlahovič do Len-
koviča: „Vi seveda tega ne verjamete.“

„Res, da ne verjamem“, odgovoril je Lenkovič, „vendar se dá poskusiti. Zberimo mesto vojakov gospode predikante in pošljimo jih nad Turke!“

Vojščaki so se muzali, in glavar je pretrgal pogovor z vprašanjem, kakšne vesti da so došle Lenkoviču od meje.

„Ferhad paša, begler-beg bosanski“, dejal je Lenkovič, „napade najbrž v kratkem zopet Metliko. Beg požeški, glinski in alajbeg belajski oblegajo s tritisoč možmi Bihač, kjer je živeža in streliva samo še za kakih štiri-najst dnij. Tje bo treba udariti.“

„Jaz sem čul“, opomnil je Lenkovičev sosed, „da je udaril Malkočbeg na Senj.“

„Ne, ampak proti Ogrskemu. Naši ogledniki niso vsi zanesljivi. Nekateri so zani-karni, da pazijo premalo na sovražnikovo gibanje; drugi zopet so plašljivci, in če kak Turek kihne, že vpijejo: Bog pomagaj!“

Glavar se je zamislil in pogovor je zastajal. Vsi so težko čakali konca dolgočasne pojedine. Z besedami: „Da se vidimo pojutrišnjem v Podbrežju ob Kolpi!“ sta se poslovila glavar in Lenkovič.

Sam je ostal glavar in premišljeval, kako bi se z malo vojsko, razjedeno po tolikih sovražnih nasprotjih, uspešno boril zoper številnega in složnega sovražnika. V misli vtopljen ni čul ponovljenega trkanja na vrata. Stresnil se je, ko je stal najedenkrat pred njim mladenič Gregor, z drhtečimi ustnicami.

„Zopet me nadlegujete?“ dejal je glavar in gubančil čelo.

„Zopet“, odgovoril mu je tresoč glas. „Poslušajte me, gospod glavar. Vaš bratranec in moj oče“ — glavar je odmahnil z roko — „moj oče, Jurij Turjačan v Žužemberku“, naglašal je Gregor, „leži na smrtni postelji. Iz daljnega kraja sem prihitel, da ga vidim še jedenkrat. Danes teden sem bil v Žužemberku; a po vašem ukazu se mi je zaprl grad in zabranil vstop. Vi ste preprečili, da ne veljam javno za sina svojega očeta, vi preprečili, da nisem mogel pri njem živeti, vi preprečili, da mi niti za spomin ne pripade njegove dedščine; pa naj bo! A da me niti k njemu ne pustite, da ropate njemu

morebiti zadnjo radost, meni gotovo največjo tolažbo, to ni ne plemenito, ne krščansko, ne človeško.“

„Mladenič!“ ustavil ga je Turjačan in vzdignil roko, „umirite se! Mladost hitro govori in se hitro kesa. Moja ponudba vam je znana in velja še. Z velikim veseljem sem čul, da ste se hrabro borili po mnogih bojišcih in niste sramotili krvi, ki teče po vaših žilah. Vstopite v moj polk! Petdeset mož vam izročim; in če ostanete, kakršnega ste se pokazali, in vam bo sreča mila, postanete v enem letu stotnik. Moja podpora vam je zagotovljena; a pod pogojem, da se odrečete imenu, do katerega nimate nobene pravice. Naša plemenitost ne trpi nobenega madeža; in ako res ljubite svojega očeta, ne spominjajte ga s svojim prihodom njegove slabosti in sramote!“

„Torej ne dovolite, da še jedenkrat slišim njegov odzdrav in mu poljubim dobrotljivo roko?“

„Nikdar!“ dejal je glavar trdo.

„In vendar ga bom videl“, je vzkipel mladenič, in kri mu je šinila v lica, „in objel ga bom še nocoj, njega, čigar sramota je neizmerno plemenitejša od vse vaše časti. Mene preganjate od rojstva sem zaradi mojega očeta in mojega očeta zaradi mene. Ne bojte se! Ne odide vam dedščina; moj oče umira, in jaz sem brezpraven; pa če živi še Bog, ki kaznuje neusmiljenost in krivico, ne boste se veselili plena ne vi, ne vaš sin.“

„Ven, nesramni pankrt!“ kričal je glavar. „Primate ga!“

Stražnika sta prekrizala sulici pred njim; a bliskoma mu je bil meč v rokah in jeden stražnikov zadet na tleh; drugi je odskočil. Mladenič je hitel k svojim ljudem, ki so urno zasedli konje in zdirjali navzdol proti Krki. Baš so bili pridirjali do mestnih vrat, ko je došlo od glavarja povelje, naj se zapró. A Gregor je izdrl meč, in vratar, ki je nekoliko poznal ljudi, je brž izprevidel, da ni šala: namesto pred jezdecu je zaprl vrata za njimi. Tedaj pa so pridrli glavarjevi konjeniki, da ujemó Gregorja. Ustaviti so se morali pred zatvorjenimi vrati in kričali so na

vratarja, ki je zmignil z rameni: „Ukaz je ukaz.“ Gregor in njegovi tovariši so bili zapodili konje v Krko, ker ni bilo broda na tej strani, ter jo preplavali. Z obzidja so strelili parkrat za njimi; zadeli niso nikogar.

Lenkovič pa je spremljeval proti Valti vasi naša dva duhovnika in kratkočasil ju s pripovedovanjem svojih bojov s Turki, z opisovanjem tujih krajev in šeg in osrčeval obupnega župnika soteškega, ki se je čim dalje bolj bal svoje župnije in bi se bil najrajši vrnil v samostansko zavetje.

Srečavale so jih dolge vrste tovornih konj, obloženih z žitom, sadjem, soljo, platnom, suknom, ki so se počasi pomikale po cesti. Za vozove so bile namreč ceste tedaj slabe; nekako takšne kakor dandanes one, katere kmetje popravljajo radovoljno, ko rajši desetkrat zvrne marsikak poštenjak, nego da bi zasul jedenkrat jarek z gramozom. Za konji so korakali krepki možje z okovanimi gorjačami, ki so sumljivo pogledovali izpod širokokrajnih klobukov. Tisti, ki so poznali mehovskega gospoda ali soteškega župnika, so pozdravljali prijazno in potem hvalili med seboj gospoda Lenkoviča pogum in pohlevnost gospoda župnika.

Solnce je šlo za goro, ko so se bližali naši potniki Soteski. Lenkovič je ukazal dvema hlapcema, naj jezdit hitrejša naprej in poskrbita, da se jim ne zapró vrata v župnišče, ako bi se ga bili že polastili protestantje.

Hlapca sta zdirjala in se ustavila par streljajev pred župniščem. Privezavši konja k drevesu, sta skrila karabinki pod suknjo in kakor brez posebnega namena korakala proti poslopju, ki je stalo tedaj blizu ceste, precej daleč od cerkve.

Prav pa je bil pogodil Lenkovič: po zapuščenem župnišču so že gospodarili hlapci soteške grajščine in pripravljali sobe za lutrskega predikanta. Ko so zagledali od daleč četo konjenikov in spoznali starega župnika, so takoj vedeli, kaj da to pomenja, in hiteli zaklepat glavna vrata. A tu sta že stala Lenkovičeva vojaka z napetima karabinkama in rotila se, da bo ustreljen, kdor se gane. Med

tem je pridirjal Lenkovič pred župnišče in vpil, da, kdor ne ostavi župnišča takoj, ga bodo vrgli skoz okno. Hitro se je izpraznila hiša. A na vik in krik je prihitel iz grada gospod Šajer, oborožen, z oboroženimi hlapci, rdeč od jeze. Nadejal se je bil, da se bo, ko se je umaknil preplašeni župnik, tiho in mirno izpremenila katoliška župnija v lutrsko. Kar ni šlo z lepa, je hotel dognati s silo; a ugleдавši Lenkoviča, je obstal in se začel pritoževati, češ da je on varih cerkve; da on oddaje župnijo; da je ta izpraznjena, ker jo je bil radovoljno zapustil župnik; da se ne sme nihče vtikati v te stvari, in da se bo pritožil pri deželnem glavarju. Odgovoril mu je takoj vikar Polidor, da je župnija katoliška, in ako bi bila tudi izpraznjena in njen varih sam turški sultan, vendar ne bi smel predlagati nikogar drugega kakor le katoliškega duhovnika; da pa niti izpraznjena ni, ker se ji župnik ni odpovedal, in da nima pri vsem tem niti deželni glavar niti noben drug protestant nikake besede.

Med prepirom se je nagnetlo od vseh strani grajščinskih podložnikov, ki so komaj čakali pretepa, in začelo je leteti kamenje in oklestki. Lenkovičevi so vzpodbodli konje in se zagnali v množico, ki se je umaknila do gradu. Skoz grajske line pa so pričeli streljati hlapci, in krogla je zadela Lenkoviča v desno ramo, da se mu je pobesila oborožena roka. Umakniti so se morali Lenkovičevi od gradu; nasprotniki pa so zopet pritisnili, razjarjeni, ker jim je bilo ubitih par mož, in drvili so s koli in vsakovrstnim orodjem za onimi. Pridirjal pa je po cesti gor s svojim laškim spremstvom mladenič Gregor, ki je bil že dopoldne priskočil Lenkoviču na pomoč.

Boj je prenehal, ker sta obe stranki čakali, ali se bliža pomoč njim ali nasprotnikom.

„Gospod župnik soteški!“ klical je mladenič od daleč in skočil pred našimi znanci s konja, „ali me še poznate?“

„Kaj pa, da vas poznam“, veselil se je župnik in mu stiskal roko. „Po glasu sem vas spoznal, gospod Gregor, ker moje oči

Žalosten poskus.

so oslabele, in vi ste se izpremenili. Kak postaven junak! Koliko je tega, da vas nisem videl? Štiri ali pet let? Vam so prinesla srečo, meni nesrečo in bridkost.“

„To ve sam Bog“, je vzkliknil mladenič. „Kaj pa vi, gospod Lenkovič, tukaj?“ Lenkovič je bil sedel na klop pred župniščem in tiščal z levico svojo ramo, lice mu je bledelo in tema se mu delala pred očmi. Vikar Polidor je razložil, kako hudo se jim godi, kako morajo braniti s silo svoje pravice, in kako je zadela krogla Lenkoviča. Mladenič je mignil jednemu svojih jezdecev, ki je hitro izvlekel kroglo, ki k sreči ni bila zdrobila kosti, opral in obvezal rano.

„Ah, gospod župnik“, tožil je Gregor, „vidi se, da so se zarotili protestantje iztrebiti popolnoma katoličanstvo iz dežele kranjske. Deželni stanovi ne trpé nikjer katoliškega prepričanja in uničujejo vsakoga, ki se jim slepo ne pokori. Vi, gospod Lenkovič, ste jim hud trn.“

„Ki jih bode še bodel, če Bog dá“, mrmral je Lenkovič in stiskal pesti in ustnice.

„Kam pa ste namenjeni, gospod Gregor?“ vprašal je župnik. „Vstopite nekoliko. Grajski so mi sicer vse preobrnil; a ljubemu gostu še lahko postrežem.“

„Ne, gospod župnik; meni se mudi v Žužemberk k očetu. Bog ve, če še dobim živega.“

„Res, sam Bog ve. O lepi časi so bili, gospod Gregor, ko je bil vaš oče še zdrav in krepak; a sedaj — vse, vse minulo; sami spomini!“

„Ali gozdar Brodnik še živi?“ vprašal je mladenič.

„Še; a postaral se je. Hči njegova se moži. Ne vem, zakaj ni bila že včeraj poroka.“

„Lenčika? Gotovo prav brhka. Kako sva se rada imela otroka in kako se je včasih bala zame, kader me dolgo ni bilo z lova, in kolikrat sem ji nagajal! Gospod župnik, jedno uslugo!“ Stopil je h konju in odvezal mošnjo denarja. „Shranite mi to! Ako se vrnem, mi izročite; če ne, pa dajte gozdarju, mojemu redniku! Prav težko mi je pri srcu, in zdi se mi, da gledam zadnjič te temne

gozde in to zeleno vodo. Lahko bi bilo vse drugače. Pa kar je, to je. Vedite, gospod župnik, jaz sem došel že pred tednom, da vidim svojega očeta; a ta prokleti glavar me ni pustil blizu, on, ki je uničil mojo mladost in vse moje nade s peklensko svojo ošabnostjo in brezsrdnostjo. Ubij ga strela!“

„Ne tako, gospod Gregor, ne tako!“ miril je župnik. „Maščevanje je sebi prihranil Gospod, in nobena krivica ne ostane nekaznjena. Vas pa bo obilno blagoslovil, če potrpite. Saj ni nikogar sramota to, kar ni njegova krivda, in le lastne zasluge dajejo človeku ceno.“

„Gospod župnik“, segel mu je Gregor v besedo in skočil na konja, „če bi bili vsi dobri ljudje takih mislij, prevzeli bi se krivičniki še bolj in postali še krivičnejši. Kdor trpi krivico, ta škoduje vsem pravičnim; zakaj on potrjuje krivičnike ter jim daje pogum, da delajo še naprej krivico, češ saj jo trpé ljudje.“ Tak gnev je prevzel mladeniča, da je začel škripati z zobmi. „Da, gospod župnik“, je kričal, „žal mi je, da ga nisem zabodel, njega in sina, ko sem imel tako priliko, kakršne ne bo nikdar več. Zdravi, gospod Lenkovič; najbrž se ne vidimo več.“ Rekši je vzpodbodel konja in skokoma oddirjal proti Žužemberku in spremstvo za njim.

Šajerjevi ljudje so se bili hitro razgubili, ko so spoznali, da je prišla pomoč župniku, ne njim. Lenkovič pa je poslal jednega svojih hlapcev na svoj grad Ruperč vrh, da pripelje še štiri vojake in nekaj tovorov živeža, če bi bilo treba kaj časa ostati v Soteski. Potem pa so dobro zatvorili vrata, zadelali okna pri tleh, nanosili kamenja v nadstropje, če bi se morali braniti, postavili dve straži k oknom in okrepčali se s tem, kar je premogla župnikova kuhinja in klet. Lenkovič je legel utrujen od rane v posteljo in miril vikarja, ki se je bal, da bi bila rana nevarna, in župnika, ki se je tresel, da bo graščak Šajer zopet napadel župnišče.

„Brez strahu!“ je dejal. „Ti-le mali grajščaki so pogumni le proti kmetom in proti tistim, ki se jih bojé. Le loti naj se me! V

osmih urah mu postavim pred grad tristo Uskokov, ki mu prelezejo zidovje kakor divji mački.“

In res se je gospod Šajer bal Lenkovičevega imena toliko, da je bila noč mirna razven nekoliko vrišča in šuma kot odduška onemogle jeze, ki si ni upala udariti. Pozdravit pa je prišlo župnika mnogo župljanov, ki so že žalovali, da jih je zapustil in prepustil lutrskemu navalu.

„Zdaj pa mi povejte, gospod župnik“, dejal je Lenkovič, „kdo da je ta Gregor; ker ves dan me že muči radovednost. Malo je tako brhkih junakov in tako smelih še manj. Ne vem, kako bi se bilo davi godilo gospodu vikarju in meni, da ni priskočil on o pravem času. Meni se ni hotel razodeti; a vi ga poznate, kakor se vidi, in veste njegovo skrivnost. Vnet katoličan je; a to ni noben razlog, da bi tako strastno črtil in proklinjal deželnega glavarja; in čemu jezdi v Žužemberk?“

„To je dolga zgodba“, dejal je župnik, „in če vas ne nadlegujem in vas rana ne boli preveč, povem vam jo. Morebiti bode te med tem zaspali, kar bi bilo za vaše zdravje

dobro, tedaj velika zasluga mojega pripovedovanja. — Ta Gregor torej je sin, nezakonski sin glavarjevega bratranca, Jurija Turjačana v Žužemberku, ki leži na smrtni postelji in je morebiti že izdihnil dušo, ne da bi bil videl ljubljene jedince še enkrat.“

Komaj je bil začel župnik pripovedovati, ga je vznemirilo rožljanje orožja in topot konj v tihi noči, da se je pritisnil k Lenkovičevi postelji. Vikar Polidor pa je stopil k oknu in razločil četo konjenikov, ki so hitro jezdili proti Žužemberku. Nekateri so nosili goreče bakle, od katerih so letele debele iskre in se vil črnosivkast dim. V temnordečem žaru so se posvetili tu in tam divji obrazi in karabinke na hrbtih in meči ob bokih.

Lenkovičev hlapec je prišel povedat, da je jezdil mimo deželni glavar in z njim kakih petdeset konjenikov.

„Bog se usmili! Kaj bo pa sedaj!“ vzdihnil je župnik.

„Kaj bomo slišali jutri! Strašna nesreča!“ Potem je nadaljeval pripovedovanje.

(Dalje.)

O ta testament!

(Novela. -- Spisal Podgoričan.)

(Dalje.)

III. „Vidva mi dajta otroka!“

Drugi dan je bila nedelja.

Debeloglav je vstal zgodaj, da je šel s svojima žlahtnikoma k maši.

Ker so šli otroci k drugi maši ob desetih, so se žlahtniki lahko v miru razgovarjali.

In so se tudi celo dopoldne.

Opoldne sta Beligoj in žena vedela, da je žlahtnik Debeloglav brez otrok in da nikakega upanja nima več, da bi ga kdo klical očeta.

Pripovedoval je:

„Vsega imam dovolj, česar koli mi je treba za zložno življenje. Obilno me je Bog oblagodaryl s posvetnim blagom: le jednega mi ni dal, po čemer sem vedno hrepenel, — zaročja. Oh! in to je kazen, najhujša kazen, s katero me je kaznoval naš Bog! Morda se pokorim za svoje grehe in grehe svojih očetov in dedov, kdo ve? Sam sem! Z ženo sva vedno molila, pa vse zastonj: Bog je storil po svoji previdnosti. Pravega veselja nisem užival, in čim starejši sem, tem manj me veseli vse. Tako grem smrti nasproti z

zavestjo, da se me po smrti ne bo spominjal nihče več, da spomin za menoj izgine takrat, ko se izgubi zadnji glas zvona ob mojem pokopu. Kdo naj se me pač spominja? Kdo naj ima še kake dolžnosti do mene? Hahaha! Oh, pa da bi vsaj vse mogel vzeti s seboj, da bi z mojo smrtjo izginilo tudi moje premoženje, da ne bi prišlo v nepoklicane roke! Oh, kolikokrat so me mučile slične misli in mi grenile to tavanje na zemlji brez smotra!

Puščoba in dolgčas sta me obdajala krog in krog.

In kakor prinese veter včasih v nemo samoto glas zvona iz neznane daljave, tako je tudi v to grozno zapuščenost na Višavi prinašal spomin glasove iz daljnje mladosti, ko sem se še zibal na kolenih svojega očeta in poslušal pravljice in pripovedi iz njegovih ust. Takrat sem zvedel, da imamo žlahto daleč, daleč na Visokem. Izprva sem bil nevoljen na te glasove in se jim posmehoval: žlahta! hahaha! Kaj mi je mari? A ta glas mi je čimdalje večkrat budil spomin na žlahto, sprijaznil me je naposled in se mi priljubil, in sedaj sem tu, da se spoznamo. Oh, jaz nisem prišel k vam iskat prijateljstva, iskat dobička, jaz sem prišel k vam, da se za nekaj hipov iztrgam zapuščenosti, v kateri bivam na Višavi.

Jaz vas hočem poznati. Morda že v kratkem potrka smrt na moje rame in mi veli pustiti svet, a jaz hočem imeti nekoga, komur izročim svoje imetje. Zato sem tukaj. Polagoma sem se sprijaznil z mislijo, da morda ima žlahtnik otroka, katerega bi lahko posinovil, kateremu bi z mirno vestjo izročil svoje imetje. Kri je kri.

Z veseljem sem videl, da je vaju Bog oblagodaryl z večjim blagrom, kakor najin zakon. Vidva pa dajta, da tudi jaz okusim nekoliko vajinega veselja, in hvalil bom Boga, ker mi je dal vsaj dobro žlahto.

Beligoj in ona se spogledata, in on odgovori:

„Janez, žlahtnik moj! Objela te je žalost. Nevolja zveni iz vsake tvoje besede, ker se ti zdi, da si nesrečen, zapuščen, pozabljen od Boga. Nikar tako! Ne sodi prehudo! Ne

misli, da si nesrečen bolj kot si, ker nimaš otrok in ne blagruj nas zaradi otrok, ker sreče, o kateri sanjaš, ni.

O, srečen, srečen si, Janez! Ko bi ti okušal to, kar okušava midva, gotovo bi govoril drugače.

Otroci! Sreča? Haha! Pokora, nadloga, revščina, nepokoj in kaj vem, kaj še vse. Oh, koliko nočij si ti mirno spal, ko jaz nisem zatisnil očesa! Skrb je odganjala spanec. Rêdi, oblači toliko otrok in naposled jih preskrbi! Pa pride bolezen, jok in stok, pa bodi vesel! Truden si, ker delaš za žive in mrtve in bi si rad odpočil po noči, pa se daj, če se moreš! Jedno kašlja, drugo joka, tretje prosi jedi, pa spi, če moreš! Oh, kolikokrat sem si želel, da bi ostal sam. Oh, otroci, to so pokora, to ti rečem, Janez, in zavidam te, ker nisi užil toliko težav in skrbij, kolikor sem jih jaz od takrat, kar so otroci.“

„E, nu, tako hudo pa zopet ni, kakor vpiješ“, prestreže ga ona.

Beligoj se nasmeje:

„Ti si že pozabila solze, ki so ti tolikokrat močile lica. Skrbi se ti zdé ničeve. O, le počakaj, kaj bo še! Otroci rastejo, in skoro pridejo leta, ko pojdejo od hiše. In kam morejo praznih rok?“

„Kdo bi to skrbel! Bog jih je dal, Bog naj jih preskrbi“, zavrne ga ona.

„Tako je!“ pravi Debeloglav. „Človek bi obupal, ako bi se ne znal tolažiti sam. Pa vendar sem sam slab, nespameten. Vem, da sedaj ne more biti drugače pri nas, vendar me obide žalost in godrnjanje. Vstajajo želje, kakršne se ne morejo uresničiti nikdar. O Bog, odpusti mi slabost! Odpusti mi, ako sem te žalil in se vzdigoval proti tvoji volji. Sam sem in sam ostanem.“

„Revež!“ je vzdihnila Beligojka, ko je videla, da igrajo solze v žlahtnikovih očeh.

„Sam sem, premoženja imam, katero ostane tudi po moji in njeni smrti. Vzeti pak ne morem s seboj ničesar, kakor svoja dobra in slaba dela. Ta pojdejo z menoj. Slabega nisem sicer delal nalašč, vendar bo treba dati kaj za dobre namene in druge

ustanove, da zbršem svoje grehe. Drugo pa zapustim tistemu, za kogar vem, da je vreden biti moj naslednik. In kaj bi še nadalje oprezoval in govoril v okoliščinah! Prišel sem sem, da si izberem naslednika. Večkrat sem premišljal, komu naj zapustim premoženje. Žena je stara, potrebovala ne bo mnogo, ako me preživi, bližnje žlahte nimam . . . Vidva mi dajta otroka! Toliko jih imata, da jih je tukaj preveč, lahko ga pogrešita. Dobro mu bo . . .“

Obema je igralo srce veselja in sreče. Spogledala sta se in razumela se. Pa pravi Beligoj:

„Otroka? Lastno kri? Ne dal bi ga, ako bi ne vedel komu, naj bi se mu obetala še taka sreča. Tebi pa precej! Naš žlahtnik si, dober človek si, dobro hočeš otroku in nam! Izberi si ga, katerega koli, samo najstareji mora ostati doma, ker ima moje ime . . .“

„Velja!“ potrdi Debeloglav in seže Beligoju in ženi v roko.

Beligoj je hvalil Boga, ker je pripeljal Debeloglava v hišo, pa mu ni dal zaroda.

Popoldne si izbere Debeloglav drugega sina Beligojevega — Ivana.

Debeloglav je všečno ogledoval čvrstega dečka.

„Pojdeš-li z menoj na Višavo?“

Ivan pogleda Debeloglava, pogleda očeta in mater, zardi in pogleda v tla.

„Kajpak, da pojdeš!“ pravi oče in namežikne.

„Ali se me bojiš?“ vpraša ga ljubeznivo Debeloglav, prime za roke in ga pogleda.

„Pojdem, — saj menda ne za zmerom!“

„O, dokler ti bo všeč, če pa ne, saj veš, kje smo“, potolaži ga mati.

„Mislim, da se ti ne bo tožilo po ničemer, zakaj na Višavi ne boš pogrešal ničesar.“

Tako je dobil Debeloglav naslednika. Ni bil sicer njegov sin ali hči, pa tudi ne tujec, bil je žlahtnik. Rad bi ga bil vzel s seboj precej, pa ga ni, ker Ivan ni imel dovolj obleke, a da bi šel prazen od doma, niso hoteli stariši. Obljubil je Beligoj, da ga pripelje sam, kadar bo narejena obleka. Drugi

dan se je vrnil Debeloglav potolažen in vesel domov.

IV. „Sina sem dobil.“

„Šele sedaj si prišel? Dobro, da še nisi pozabil, kje si doma! — O, ti! — Glej, pa komaj že hodiš, nisi mogel počivati nikjer?“

Tako ga sprejme žena v ponedeljek zvečer.

„Vidim, da si me komaj čakala, ker tako veselo klepetaš!“

„I, kajpak! Pa bi bil še ostal, ako se ti zdi, da si prišel prezgodaj. Kaj so ti neki dali, da nisi mogel domov?“

„Ugani!“

„Kajpak! Sedaj si bom pa še s tem glavo ubijala! Kaj boš jedel? Ko bi bila vedela, kdaj prideš, pripravila bi ti bila. Tako pa — — — Sinoči sem vrgla v pominjak, opoldne je hlapec pospravil, kar je bilo zate pripravljenega, nocoj si pa že nisem upala ničesar pripraviti. I, kaj je bilo vendar?“

„Ugani!“

Staremu je žarel obraz od veselja, kar je njeno radovednost še bolj podžigalo.

„Povej!“

„Ugani!“

„O, ti, dedec! Pa sam vedi! — Kaj boš jedel?“

„Daj, kar veš, da rad jem! Prinesi mi vode, da si umijem noge, truden sem!“

Žena prinese vode in mu pomaga sezuti čevlje.

„Povej vendar!“

„Ugani!“ zasmije se Debeloglav.

„Čak!“ zjezi se ona in zropota v kuhinjo. Stari si je pa umil noge in se zadovoljno smehljal.

Ko je prinesla večerjo, je videl Debeloglav, da ima žena vse oči mokre.

„Hahaha! Zopet je malo togote! Glej, glej, tako si že stara, pa si vendar še tako nagla, da vse vre in kipi po tebi! Obriši si oči, obriši! Sina sem dobil.“

„E-e! Pojdi! Ne govori tacih.“

„Ne verjameš? No, boš videla!“

„E, kaj boš govoril! Kar ne more biti, pa ne bo in — —.“

„Hahaha! Zibati ti ne bo treba, pa vendar imava sedaj sina.“

„Nikar ne sanjaj!“

„Boš že videla!“

Debeloglav ji je povedal vse. — — —

Nekako štirinajst dnij potem je prišel Beligoj s sinom na Višavo.

„Sta vendar prišla? Dolgo vaju ni bilo! Bal sem se že, da Ivanek ne bo hotel od doma“, je govoril Debeloglav, ko ju je sprejemal.

„Maruša! — Maruša! . . . O, pojdi sem! Oj, Maruša!“

„Sedita, sedita! Vem, da sta trudna. Jaz sem bil zadnjič komaj prikrevsal. Ivan, te zelo bolé noge?“

„Daleč je, daleč!“ pravi Beligoj.

„Kaj pa ti je? Kaj vpiješ?“ privpije Debeloglavka iz kleti.

„Vidiš, prišla sta. Lej ga! Ta je najin žlahtnik Beligoj z Visokega, ta pa najin Ivan.“

„O, križ božji, pa tako vpiješ, da sem se vsa prestrašila! Vidva sta? Bog vaju sprejmi! Gotovo sta lačna. Zadnjič sem njega komaj napasla, ko je prišel od vas, tako ga je bila zdelala pot.“

„Nikar! Nikar! Pa brž napravi, kar misliš!“

Ona odide v kuhinjo, Debeloglav pa vzame culi, ki sta ji bila prinesla.

„Nekaj obleke je, da ne bo hodil todi raztrgan“, meni Beligoj.

„O, bi mu bil že jaz dal napraviti!“

„Vem, da mu ne bo manjkalo ničesar, da boš bolj skrbel zanj, kakor je mogel njegov oče, dasi bi rad: toda, saj veš, kjer so otroci, je revščina. A raztrganega in bosega nisem mogel dati od hiše.“

„Ti bo pa kdaj vrnil. Ali si šel rad od doma, Ivan?“

Mladenič zardi.

„Tako! — — Še rajši bi bil ostal doma.“

„Ne zameri mu! Mlad je še, pameti še nima! Od doma ni bil še nikdar, zato misli, da je doma najboljše in najlepše.“

„O, saj vem, kako je! Mene ne bi bil nihče spravil po svetu. Pa k nam, Ivane moj, nisi prišel med tujce, ti si prišel domov, tu bo tvoj dom. Jaz ti bom namestu očeta, in žena moja bo tvoja mati.“

Ivan pogleda svojega očeta in duh mu splava na Visoko k materi.

Kmalu se je kadilo pred njimi na mizi. Beligoj je čvrsto zajemal, Ivanu pa ni šlo. Z žlico je mešal po skledi. Poznalo se mu je na obrazu, da mu je hudo.

„Ivan, ali si bolan?“ vpraša Debeloglav, prime ga za glavo in mu pogleda v oči.

Videl je, da so mu igrale v njih solze.

Položi žlico in gre iz hiše, da se skrivaj zjoka.

„Tožilo se mu bo po domu“, pravi Debeloglav v skrbeh.

„Tožilo“, nasmeje se Beligoj. „Morda! Pa rad bi vedel, po čem? — Tukaj bo imel pač vsega dovolj.“

„Stregli mu bomo, dokler se ne privadi. Ako bo priden, zapustim mu vse premoženje.“

„Pa prav priden bo moral biti“, dostavi Maruša.

Beligoj si je drugi dan ogledal posestvo. Njegovo kmetiško srce se je smejalo, ko je videl lepo polje, travnike, krasni gozd, živino, orodje in druge reči, in sladko ga je božala zavest, da bo nekdanj njegov sin gospodaril tukaj . . .

Zato je pred odhodom prosil Debeloglava, naj strogo ima Ivana, in sina, naj sluša strica.

Z velikim zadovoljstvom je odhajal Beligoj, s težkim srcem ga je spremljal Ivan.

„Z Bogom! Debeloglav: Moj sin je sedaj tvoj sin, skrbi zanj, kakor bi bil tvoj“, reče mu pri slovesu.

„Bodi brez skrbi, Beligoj! Nihče ni še ljubil tako svojega sina, kakor bom jaz Ivana, ako bo delal po moji volji in me slušal. Moj sin je sedaj, in jaz sem njegov oče.“

Ivan je šel še nekaj korakov z očetom in mu šepnil:

„Oh, oče, domov bi šel rad. Meni ni tukaj všeč. Oče, ne zapustite me!“

„Sin, bodi pameten, čaka te bogastvo. Tvoj oče sem in ostanem jaz, a sedaj imej strica za očeta, dolgo itak ne bo.“

„Oče, kaj bogastvo, domov, domov!“
Ulijó se mu solze.

„Otrok nespametni! Ne jokaj se! Vidim, da še prav nič ne sodiš. Z Bogom!“

Podá mu desnico. Sin se ga oklene okoli vratú in poljubi očeta prvič v življenju.

„Ne pozabite me! Pozdravite mater, brate in sestre.“

„Ivan, bodi pameten!“

Debeloglav je od daleč gledal prizor. V srcu mu je vstajala nevoščljivost, žalost, ljubosumje.

„Sedaj je moj, a vendar še objema svojega očeta“, zamrmra sam s seboj. „O Bog, samo mene si tako zapustil!“

Počasi ozirajoč se za svojim očetom, je prihajal Ivan.

„Ivan, sedaj si moj!“ izpregovori Debeloglav in ga prime za roko. „Tudi mene boš imel rad.“

Ivan ga je pogledal v obraz in si mislil:

„Ti nisi moj oče!“

Debeloglav je pričakoval, da bo Ivan strastno stisnil njegovo roko, ter ga morda objel, pa je bil hladen in roka je bila kakor mrtva v stričevi desnici.

Globoko je vzdihnil Debeloglav in si mislil:

„Ko bi ti vedel, kako sem potreben sinovske ljubezni, stisnil bi me in objel, kakor si svojega očeta.“

Za roko je pripeljal Ivana, ki se je pogosto oziral za očetom, na Višavo, kjer je poslej ostal.
(Dalje.)

Kam sedaj?

(Spisal Ivo Trošt.)

(Dalje).

III.

Iz tvornice so zaradi kraje odpustili veliko delavcev. Franja niso.

„Ali nisem pravila, da človek ne sme biti preveč pošten?“

„Pavla! Pošten, pošten! Vsaka nepoštenost pride na dan; moja je že in mi bi morali za drugimi po svetu, ko bi bilo prav. A, kam?“

„Pa pojdi, kmetiška grča! Saj sem vedno trdila, da si kmet, kakor poleno trd kmet.“

„In pa pošten, reci!“ je pristavil pikro, zaškripal in odšel.

Tudi ona mu poslej ni več kakor običajno postiljala z izbranim cvetjem svoje meščanske navideznosti: molčala je, sluteča resnico njegovega domnevanja.

Sploh je poslej često nastal molk sredi njunega pogovora. Franju se je usiljevala kakor nadležni komar sitna misel: kaj, ko

bi bila ta-le njegova Pavla resnična igrača botrčka Ninellija? Ona se je strašila tega molka, češ, kaj se zgodi, če Franjo zve njene nerodnosti, zveze, nezvestobo? In on ve, da pride vse na svetlo, mora priti... kmetiška grča babjeverna!

Bala se ga je.

Ko je bilo treba kaj kupiti, ni često niti vprašala njega, marveč kupila sama in plačala.

Spoznavši, da mu to ni nevšeč, je kupovala in plačevala teden za tednom, če je le imela dovolj ekstra-drobiža. Pozneje je ob nedeljah popoldne ponudila celo njemu nekaj desetic za razvedrilo in polič vina. No, on se je branil, nekolikokrat celo robato obregn timer, jo pogledal sumljivo in odšel s svojimi deseticami iskat družbe in zabave, katere pa ni našel.

Mučilo ga je vprašanje: „Odkod jemlje?“ Ne dognavši odgovora, je iztezgal roko za

uho in izza ušesa preko nagubančenega čela, s čela na solzne oči, v katerih se je nimalokdaj zaiskril neki zgražajoči plamen: „Odkod dobiva denar?“

Najela je otrokom celo strežnico, dasi se dohodki niso zvišali za pol vinarja. „Tisti moj dohodek“ — Franjo se je spomnil izkupila, ki ga vržejo njemu vsako soboto ukradene štrencice bombaža — „in njen povišek vsled nedvomne nadzornikove dobrote, vse to skupaj ne zaleže mnogo, ne zaleže niti za primanjkljaj, ki nas je prej vedno vznemirjal koncem meseca.“

Neko nedeljo popoldne je posedel molčeč nekoliko po kosilu pri mizi in pri svoji družinici. Ona ga je vprašala, če želi še kupice vina, in on ni odkimal.

„Ti, Pavla“, se je ojunačil in vprašal, „meni se zdi čudno in tudi drugim se zdi čudno, da sedaj tako nekam gladko izdelavamo mesec za mesecem. Saj vendar nismo z bogateli.“

Cel teden se je Franjo pripravljaj, vezal besede in vezal stavke, da pove svoji ženici to-le misel čim lepše, ljubeznivejše, in vendar je ni prav nič iznenadil.

Gotovo je bila nanjo pripravljena že več tednov.

„Sem začela, veš, nekoliko bolj stiskati v prodajalnici. Moram, ker imamo deklo. Pa vendar se precej pozna. Poglej knjižico!“ In kakor bi vedela že naprej, je takoj našla knjižico in jo prav malomarno vrgla predenj.

Franjo gleda, gleda! Resnično! Veliko manjše vsote nego prej, ko so bili še samo trije otroci in brez dekle.

Ni je pohvalil, ni je pogrjal. A njo je zopet mučil ta molk s strašno negotovostjo, če ji verjame ali ne.

Zadostilo za vse muke je pa lepa Pavla našla tam, kjer ga je že dostikrat — ne zaman — iskala, namreč v steklenici.

Vsled tega se je zdelo samo njemu čudno, da jo je našel pozneje večkrat s spečim otrokom poleg postelje in sprazno steklenico v roki. Ker ni bil več tako potrpežljiv kakor prvi in drugikrat, ko je imel priliko občudovati svoje ženske skrivne lastnosti, začela se

je tudi ona vesti do njega prepirljivo, malomarno in odurno.

Ni pa hotela, da bi spoznal njen pravi vzrok.

„O, koliko dela je s temi-le paglavci! Bog mi je naložil preveč križev. Zakaj ne dá rajši vsaj polovice tega kakemu bogatinu? Bogatini imajo denar in nimajo otrok; če pa imajo jednega ali dva — treh ne! — najmejo lahko toliko in toliko strežajev, ki skrbé za mlajši zarod. A jaz s to-le deklo moram sama vse, vse... pa še služiti, delati, trpeti zraven. Ali ne bi človek pobegnil?“

Franjo ni rekel, da so to neopravičene tožbe. Prav rad bi jo bil celo miloval, ko bi bilo to v prejšnjih srečnih razmerah s primanjkljajem. Sedaj ni mogel niti njenih resničnih tožb poslušati brez dvoma.

Ne razodevajo li razni duhovi, da niti današnjega jutra ni začela brez pijače?

„Papa, jaz pojdem v vodo, če se boš držal tako dolgočasno. Kaj ti je?“

„Kaj je pa tebi?“

„Meni nič; le ti se držiš, kakor bi bil Bogu jesih izpil, pa se moram tudi jaz.“

„O, Pavla! ko bi se vrnil zopet nekdanji časi!“

„In nekdanja revščina? Ba! Pojdi še ti ž njimi!“

„Reven, pa pošten človek.“

„Revno pogine kakor pes.“

„Torej si še vedno takih mislij?“

„In ostanem. Ali si ti pošten? Kdo pa je pošten na svetu?“

Franjo je molčal navzlic svojemu prepričanju, da govori prav. Očitanje, da ni pošten, mu je zaprlo sapo.

Na tihem si je morala priznati pa tudi ona, da je bilo prej, ko sta še oba bila res revna in poštena, med njima življenje, a sedaj je pekel nezaupnosti.

Zopet so minevali tedni, minevali meseci Cenetovemu Franju in njegovi ženki brez primanjkljaja, pa tudi brez ljubezni.

Nekdanje Pavline tovarišice so še skupno prihajale v tovarno in srečavale odhajajočega Franja vedno bolj potrtega ter so na njegov račun, zlasti pa na račun njegove

žene napravljale hudomušne, žaljive in zavirljive opazke. Najhujša je bila Marijetka, ko jo je poživil duh „paljenke“.

Cenetovega Franja otroci so se pa navzlic temu srčno veselili mladega botrčka, ki je prihajal zlasti o njegovi nenavzočnosti obiskavat svojega gojenca.

Franjo ga ni bil vesel.

Reven delavec, kaj pa hoče? Nadzornik je tvorničarjev sin. Lahko postavi vse na cesto, kadarkoli hoče. In Franjo tudi ni čist, ni čist, da bi drugodi dobil delo. Potrpi!

To je bil najhladnejši in najčistejši račun, katerega je pa znal Franjo tako dobro na pamet kakor nekaj svoje ženke litanije o bedi in hišnih potrebah, ki so pa nehale.

Nekoč je našel doma na predalniku zlato brošo: dve zlati, goreči, s puščico prebodeni srci, krasne uhane, zapestnice in dragocen prstan.

„Čigavo je to?“

„Moje! Kaj pa hočeš?“

„Hočem vedeti, kdo ti je dal?“

„I, da ne bi vedel? Ali niste dobili vsi darila od mladega botra, a jaz še nič? Tisto mi je prinesel.“

Kaj je hotel! Jeza mu je stiskala grlo, da ni mogel zavpiti:

„Tega nečem, sicer te zadavim.“ Obup mu je krčil pesti, da bi jo zgrabil za grlo, zasadil vanje svoje nohte in ji zapretil: „Ali si nora ti, ali je norec ta človek? Ali ga vodiš ti za nos, ali vodita oba mene? Tega bode še danes konec, konec! Primaruha, da mora biti konec.“

Rekel ni, kakor je mislil, a v srcu je bil kakor gora trden sklep: konec, konec!

Pa vendar ni bilo konca.

Pavli se je tisti večer zelo smilil.

S solzami v očeh mu je pripovedovala: „Ne huduj se, Franjo! Resnico ti moram povedati, čisto resnico. Tvoje srce vidim, kakor bi bilo moje na dlani. Ti verjameš hudobnim jezikom, ki so mene zavistno spravili v zvezo z razuzdanim življenjem inšpektorja Ninellija. O, da ga ne bi nikdar poznala! Ti veš, Franjo, da je bil z menoj vsekdar prijazen, dobrotan, ljubezniv, zadnje

čase pa celo vsiljiv in — siten kot sama peklena izkušnja. Danes me je zopet poklical v pisarno, kakor me je že večkrat. Oh, Franjo, ne misli ničesar hudega! Zgodilo se ni nič, kar bi kalilo tvoje zaupanje; toda Ninelli je povedal s sladkimi, previdnimi, kakor ne vem kaj izbranimi besedami, da mora odslej premeniti red najine službe: ti po dnevu, jaz po noči.“

„O, Franjo, jaz se noči bojim in Ninellija se bojim.“

„Pa si mu povedala to?“

„Povedala, moj dragi, o, povedala.“

„Pa kaj je rekel?“

„Rekel, kaj je rekel? Prav sram me je povedati. Če ne boš hud, Franjo, ti povem.“

„Povej, ne bom hud.“

„Tako sem uredil, je dejal, in tako ostane. Jaz te imam rad, Pavla, oh, tako rad, da ne morem nič brez tebe. Ker si rekla, da ne moreš in nečeš zapustiti soproga, sem ukrenil tako; drugače nisem mogel.“

„Ne morem, gospod, ne morem, sem se branila.“

„Le previdna, Pavla, le previdna! Tudi tvoj Franjo me bo slušal; proti njemu lahko zapiskam še drugače. Imava še stare račune. A jaz vem, da se spominjaš, komu za ljubav sem one račune odložil, kaj?“

„Vidiš, vraga! Tako je rekel?“

„Nič drugače. Vse, vse je resnično.“

„Izgubljena sva, Pavla, izgubljena.“

„Oh, izgubljena kakor grešni duši.“

„Pavla, midva sva največja reveža na svetu.“

„Res, reveža, če se še ne premisli.“

„Ali ga pojdeš prosit?“

„Ne smem. Rekel je samo, naj stvar premislim in potem pridem, kakor je velel.“

„Pa pojdeš?“

„Ne; pojdem, kakor sem hodila doslej delat. Jaz ne morem gledati, da se ti držiš kakor prisiljen mučenik in pa da se mi ljudje posmehujejo za hrbtom, kakor da sem največja grešnica na svetu. Zato te lepo prosim, pusti tisto krajo vsaki večer. Morda se inšpektor potolaži. Morda bo pustil, da ostane vse, kakor je bilo.“

„Upaš? Jaz se pa bojim, da bi prav potem spoznali razliko, ker bi bilo poslej vedno več komadov nego po navadi.“

„Boš mogel vsaj odgovoriti nadzorniku, da nisi več tat.“

„Pa zaradi tega naju vendar lahko spodi iz službe.“

„Ne verjamem; a jaz bi bila varna pred njegovim zalezovanjem.“

„Prav res! Ti ostaneš, jaz ostanem, vsi ostanemo varni, pa na cesti. O, ti nesrečno življenje! Ubogi najini otroci! Pavla, jaz pojdem k ravnatelju in povem vse.“

„Ali res pojdeš? Lepo te prosim, Franjo, pojdi no! Reši mene in sebe, reši našo čast!“

„Pojdem takoj jutri!“

Oba sta se oddahnila.

Franjo je upal vsega zboljšanja od ravnateljeve milosti, a ona je upala, da ji bo potlej odprt širok tir uživanja, odprto brezdno strastij. Saj ga je nalašč privedla tako daleč, da je sam spoznal, kolika podpora jima je Ninelli, o katerem poslej ne bo imel več vzroka sumiti slabih rečij, ker se mu je njegovo najvažnejšo odredbo, da jo želi po noči na delu, tako spretno izmislila in še spretneje zlagala.

Saj ni dvomila, da je Franjo kmet, kmet.

Naslednje jutro predpoldnem res obleče Cene svojo praznično obleko, nekoliko podpre s palcem in kazalcem brke, želeč samemu sebi obilo uspeha in odide k ravnatelju, katerega stanovanje mu vsled službenih opravil ni bilo neznano.

Postaren mož, s častito, kratko ostriženo „cesarsko“ brado, ga sprejme pri pisalni mizi, obloženi z najraznovrstnejšimi zapisniki, knjigami, časniki in računi. Desnica mu je nekaj čečkala po papirju, z levico je pa tiščal v usta šop brk in ga počasi grizel: „No, Cene, kaj pa vi?“

„Ponižno prosim, gospod derehtar, če bi smel ž njimi govoriti par besed.“

„Smel že, smel; a stori brž!“ Nič prav prijazni odgovor se je zdel Franju popolnoma primeren; lepšega ni pričakoval.

„Prosim vas, gospod rešpehtar, . . . Vaš gospod sin.“

„Sin, sin! On je moj sin! Kar ukrene on, ukrenem jaz. Amen! Če nimate druge bolezni, ste opravili.“

Tega ni Franjo pričakoval v vseh dolгих urah, ko se je pripravljaj za današnjo prošnjo.

„Ali vam ni hotel povišati plače? Ali ste mu vsi napovedali štrajk? Tako velikih hčerá pa menda tudi nimate, da bi k njim zahajal, ha, ha! Ste opravili!“

Franjo je zinil, pa ni našel besede. Ravnatelj mu je namignil, da je opravil. Čutil je že, da se zapirajo duri pisarne za njim, ki nima odraslih hčerá — za gospoda ravnatelja. . .

„Pa vendar prosim, gospod derehtar! Bodite usmiljeni! Delavčeve družine čast je tudi nekaj vredna.“

„I, kdo vam jo pa krati? Imejte časti tudi več nego imam jaz danes z vami potrpljenja; imejte toliko časti, da se zakopljete vanjo in da vam ne bo treba ne jesti, ne piti! Ste opravili! Addio! Pojdite!“

„Samo še sedaj prosim, gospod derehtar, naj povem: vaš gospod rešpehtar — saj so moj botrček — čast in hvala jim! — so uredili delo tako, da bi moja žena delala po noči, a jaz po dnevu.“

„To je za nas jednako.“

„Pa ne za nas, milostni gospod! Jaz ne morem po noči malim otrokom dati tega, kaj jim dá mati.“

„Vem to; pa kar je ukrenil, je ukrenjeno. Ninelli je moj sin.“

„Moja žena je pa moja žena, gospod derehtar. Jaz ne morem trpeti, da bi mi jo zalezoval po noči, ko me ljudje sramoté že sedaj, da jo je po dnevu; a tega jaz ne verjamem.“

„Jaz pa tudi ne, moj ljubi Cene!“

„Zame je to smrt, pogin, gospod!“

„Torej vam je res za žensko, za čast? No, potem se pa le še dalje bojte! Jaz vam res ne morem pomagati. Le bojte se, le bojte, dokler ni prepozno, če ni že prepozno, ha, ha!“

Ob teh besedah sta bila srečno pri durih.

Še jedenkrat se je ozrl po vkusno opravljeni sobi, katere stene so krasile velike

oljnate slike v zlatih okvirjih, sama lepa ženska telesa; od stropa je visel dragocen luster, a pod so krile dragocene preproge. Vzduh sam je dihal veselo življenje v udobnosti in obilnosti.

Mehki divani, stoli, mize, nastavki z eksotičnimi cvetkami so Franju zaplesali pred očmi... on je čutil sredi teh znakov razkošja same režeče pošasti, živ pekel...

Za njim so se zaprle duri, vendar je le predobro umel besede: „Ha, ha! To bodi vaša skrb, ne moja! Dandanes imamo delavcev, ehej! — sto za jednega! Kaj to, če zagaga kakšna goska!“

Franjo je stopaje po marmornatih stopnicah odhajal kakor po oblakih: niti nog ni čutil. Šele v pritličju je rezko zaklel in potem mrmral nekaj o brezčutnih strojih brez srca in volje, ki tlačanijo takim-le „boga-tašem“ brez vesti in duše. O, ti brezsrčni svet!

Ali je stari kaj boljši ko sin?

In vendar je mladi Ninelli tisti čas v svoji pisarni zvedel, da ljudje niso brez srca.

„Sedaj se me več ne bojiš, Pavla? Ali se ti zdim hkrati toliko mlajši in toliko lepši?“

„Nič tega, gospod. Jaz sem hotela živeti kakor poštena zakonska mati in želim še sedaj. A moj soprog je tako čuden, da sem ga morala spraviti na drugo pot. Doslej mu je gotovo vse znano. Sedaj misli, mora misliti, da ni res.“

„Aha! Kar hkrati si tako poštena, ti moja lažnivka! Kako, da misliš sedaj tako brezskrbno, svobodno?“

„Ker upam, da bom poslej s teboj, z vami mogla uživati neskajeno srečo, a moja družinica zaželeni mir, kakršnega ni imela do danes.“

Strastno, naglo je govorila te besede. Suhe ustnice so se bolestno odpirale, in oči, kakor žareče oglje, so hlastno iskale njega, s čigar podporo je njeno srce upalo še nekoliko krasnih uric na svetu.

„In potem? Če se kdo drugi morda manj veseli te sreče, nego bi bilo tebi vseh?“

„Ali se namerjate ženiti, gospod nadzornik?“

„Hm! Nekaj takega! Ali nisem morda dovolj star?“

„To verjamem. Pa jaz mislim, da bi — da bi vam mogla braniti?“

„Ka-aj? Braniti? Kdo-o?“

Ona se je zdrznila. Tolike odločnosti ni pričakovala pri njem, ki je bil vsekdar sama sladkost in veselje.

„Nesramnež!“

„Hm! hm! Drzni smo pa res, drzni, Pavlica! Ali boš res nasprotovala?“

Molk; same solze so govorile nemo pesem o prevarjenem srcu.

„Pa ne veš, da sta z današnjim dnem ti in tvoj mož brez službe, ako jaz hočem?“

„Ne vem — zakaj?“ je vprašala pretrgano.

„Tako o! — Tvoj mož je — tat. Znano mi je bolje nego tebi in njemu, koliko je že pokradel; vsak večer po dva omota. Znano, znano!“

„Slab nadzornik, ki ve za tata, pa ga ne odpravi.“

„Ali jih nismo odpravili mnogo, morda premnogo?“

„Vendar ne vseh, kakor pravite.“

„Tiho o tem! Nič ugovorov! To ve, kdor mora vedeti!“

Ninelli je trdo stopil pred nekdanjo prijateljico, katere se je pa v tolikih letih in zlasti vsled današnje vsiljivosti ter dobičkarske strastnosti naveličal do sita. A tudi danes je spoznal, da je njegovo srce še veliko bolj mehko, kakor so vztrajne njene solze.

Spoznal je, da stoji pred njim ženska, vsled strastij onemogla, propadajoča ženska.

Začel je torej na drugačno struno.

„Pavla, ne bodi nespametna! Zakaj se upiraš, ko bi morala vedeti, da ne dosežeš ničesar? Tebe je jedenkrat iskala sreča, mene tudi jedenkrat. Ali ti nisem bil do danes prav dober nadzornik? S tvojim soprogom sva bila celo prijatelja, kakor se spodobi, seveda. Zakaj bi bilo poslej drugače?“

„To me veseli!“ ga preseče naglo.

„In mene — ne?“

Zopet jok.

Ninelli ji je ponudil pijače, ponudil nekaj slastnih prigrizkov, pa ona ni marala zanje.

„O ti ubogi moj mož, zakaj si bil prepošten? Zakaj sem te varala? Da nisem jaz poslušala takoj ob prvem začetku njega in svoje vesti!“

„E, kaj ti! Kdor ne ve, da je varan, misli, da ni.“

„In kdor ne mara za poštenost, sodi vse ljudi po svoji nepoštenosti.“

„Ni res!“

„Res, res!“

„Pavla! Dva tedna imaš premisleka. Dotlej ostane med nama vse, kakor sem rekel danes. Ako zineš le črkico, boj se me, ti tica, ti! Sedaj pa nazaj na delo!“

Težka ji je bila in negotova stopinja, gotovo težja nego Franjeva od ravnateljstev durij. Ko bi bil prvi korak, ki ga je naredila pred nekaj leti za mladim, smehljajočim se nadzornikom, tako težak, boječ, negotov!

Bila je mlada, brhka, pa v bedi in potrebi. Koliko jih je, ki bi ostale. — Tudi jaz, ki sem padla, nisem sama!

„A težko je iz blata pogube, težko na cesto poštenosti. O, kolikokrat čutim po žilah vrenje, bobnenje, bučanje, kakor bi se mi podil narastli hudournik. Pa vse to pomenja žejo, neugasljivo žejo. In jaz moram, moram piti! Odkod pa novce? Te mi mora dati Ninelli —, tudi če se pōdere svet.“

Zvečer je povedala Franju, da nadzornik neče in neče drugače, nego da mora ona hoditi delat po noči in on po dnevu; Franjo seveda ji je s tresočim glasom priznal, da ni on sam opravil nič bolje.

Kakor nocojšnji tako ju tudi vsi poznejši pogovori niso približali k nikakemu sklepu v ti kočljivosti. On je često izdihnil:

„Da bi se le kakor doslej ubranila njegovega sladkanja!“

„Upam, da, Franjo; ali ne verjameš?“

(Dalje.)

Lucifer.

Pred Njim sem stal,
in z mano milijoni,
in zrl sem mu v lice,
v obraz Ljubezni in Resnice;
Skrivnosti gledal sem v obraz,
in prvi, prvi bil sem jaz.
V bodočih časov tek meglen
pogled tedaj mi je odprl,
in večnih sklepov sem namen
dopolnjen v času zrl:
Resnično večno — slabo stvar. —
Vpognila v prah so se kolena
in „svet si, večni Gospodar“
in „slava slavi Tvojega imena!“
donelo Silnemu je v dar;
a jaz sem stal,
za mano milijoni.
Jaz, prvi angelskih duhov,
jaz, svetla zvezda teh domov,
naj padam v prah pred prahom?
Nikdar! — In milijonov je „nikdar“
zavpilo z istim mahom. —

Vstal boj je krut. — Premagan, poteptan
sem pal kot blisk, in moji z mano,
za nami pa kot grom viharja
Njegov gromel je srd:
Proklet, proklet na veke! —
Proklet! — — — — —
— — — In tu, ha, ha, glej sreče kraj,
pa prah naj ga iz zemlje vzet
nesmrten vživa vekomaj:
jaz pa proklet, na vek proklet?
Ne, ne! Če pal sem jaz v brezdanjo noč,
propala ni mi moja moč,
in to ti, prah prisegam,
ha, ha, da moj boš, moj,
trpel proklet na vek z menoj!
Trdnjše jaz kot ti sem stal,
a jaz sem pal, i ti boš pal;
in smejem tvoji se pogubi
zato — zato, ker On te ljubi. —

E.

K slovesu . . .

I.

Oj dragi, pozabiva zdaj,
kaj je med nama bilo!
Lej, tamkaj se je za goré
večer no solnce skrilo.

Na rože pala rosa je,
cvetove je objela,
in mrak in ž njim pokoj sladak
zagrinja bela sela.

In tudi nama mrak hladán
objema srca mlada,
in na gredice velih rož
studená rosa pada.

Ali pa tudi sveti mir
polega v duše nama,
ko ideva vsak svojo pot
v življenje — tako sama?

II.

Kaj, če oblačka dva
na nebu se razvlečeta,
in več na poti tej
nikoli se ne srečata?

Kaj, če dve tičici
ostavita zeleni gáj,
in pa nikdár, nikdár
se ne povrneta nazaj?

A če ljubezni zlata véz
raztrga se in pozgubi:
povej, kje srce sladki mir
in srečo naj nazaj dobí? —

III.

Besede ni, izraza ni,
ljubezen nima govorice:
okó z očesom govori,
oko, ki vir je vse resnice.

In en pogled — dá sto besed,
In vsaka iz srcá je vzeta,
in ž njo ljubezen zvesta je
kot v sladki pesmi razodéta.

IV.

Pa zrl molčé v okó si mi,
molčé v oko jaz tebi zrla,
in za trenotek meni so
nebesa zlata se odprla.

O ta počitek, sladki sen,
ki ga oko v očeh uživa!
Kdo vé za srca nemi izraz,
ki duša ga v solzáh prikriva?

Ljudmila.

Lepa Vida.

Lepa Vida se sprehaja
po zelenem travniku;
pomlad jasna jo obdaja
na zelenem travniku.

Lepa Vida trga rože,
zvončke in marjetice,
spleta šopek, nedra kiti,
piska na trobentice.

Lepa Vida, ali znaš,
kaj trobentica veli ti?
Lepa Vida, ah zakaj
ličece rudi ti!

Lepa Vida več ne piska:
glasno bije ji srce:
sem po polju fantič vriska,
k lepi Vidi gre.

Tatjan.

Socijalni pomenki.

(Piše *dr. Ivan Ev. Krek.*)

(Dalje.)

3. Socijalizem v Belgiji.

Belgija je bogata dežela. Lego ima gospodarskemu razvoju kar najugodnejšo, prirodnih zakladov je v izobilju ondukaj; politiške razmere, ker je nevtralna država, so njenemu blagostanju v veliko oporo. Veliki obrt je že izdavna v Belgiji doma. Tvorница ob tvornici se vrsti, po njenih lepih mestih se množi bogastvo. Uboštva seveda tudi ne manjka. Bogastvo se steka le nekaterim v blagajne; večina pripada delavskemu stanu, ki je bil še do nedavna v slabih razmerah. L. 1855. so se štele po uradnih zapiskih tri četrti vseh delavcev za popolnoma ubožne. Plače so do tedaj ostale skoro 50 let neizpremenjene. Javnih podpor je bilo treba vedno več. Marx pravi, da je med 2,250.000 osebami delavskega stanu bilo 200.000 vpisanih med reveže. Dauby piše¹⁾, da povprek ne pride po 2 fr. dnine na delavca. Ženske in otroci morajo s svojim delom pomagati, da se morejo preživiti delavske rodbine. S trukom so izkoriščali delodajavci vse vprek ubogo ljudstvo. Delalo se je še pred 25 leti često do 14 ur na dan.

Socijalske ideje so imele torej ugodna tla. Že l. 1848. je Proudhon, bivajoč v Belgiji, skušal zanesti svoje misli med delavsko ljudstvo. Kake velike organizacije sicer ni ustanovil, a njegov duh je dolgo časa še živel med belgijskimi socialisti. Revolu-cijsko-anarhiški značaj belgijske socijalske stranke ima brez dvojbe svoje korenine v Proudhonovi agitaciji. Belgijci so bili po večini dalje časa zvesti pristaši Bakuninovi in niso hoteli imeti nobene zveze z Marxom; politiški boj se jim je zdel prepočasen. — Sedaj se je to seveda izpremenilo. Belgijski

socijalni demokratje se z vso vnemo udeležujejo politiških bojev, pa četudi se vežejo z liberalci, ne morejo premagati sedaj vladajoče katoliške stranke. Gledé na religijo je bil belgijski socijalizem že od svojega začetka sila nestrpen in umazan. Sovraštvo proti veri in cerkvi zija iz vse zgodovine socijalskega razvoja v Belgiji v vsi svoji nagoti.

Da se je socijalizem krepko razširjal, je skrbela tudi vlada s tem, da ga je izkušala s silo zatreti in da se je sploh ustavljala vsaki delavski organizaciji. Ko so l. 1867. premogari v Charleroi ustavili delo, zahtevaje večjo plačo, je vlada z vojaštvom hotela udušiti stavko; brez potrebe se je prelivala delavska kri in tem bolj razvnela delavce. Takoj drugo leto (1868) je imela belgijska internacionala svoj prvi shod; ustanovilo se je njeno glasilo „L'Internationale“ in izvolil se je glavni odbor 17 članov. Po okrajih so se ustanovile socijalske organizacije pod imenom „federacij“, na posamnih krajih pa krajevne skupine. Ta organizacija je ostala belgijski socijalni demokraciji bistveno neizpremenjena. Zveza med Marxovo internacionalo in med belgijsko socijalsko stranko je bila že izprva precej ohlapna. Belgijci se niso hoteli pokoriti ukazom Marxovega generalnega sveta. Pri shodu v Haagu (dne 2.—7. kimavca l. 1872.) se je popolnoma razbila. Belgijci so se ločili od Marxa in so se (dne 1. in 2. rožnika l. 1873.) v Gohyssart-Jumetu samostojno organizovali. Nadelo so si ime: „internacionalna delavska zveza.“

Ko je l. 1873. prenehalo izhajati njeno glasilo „L'Internationale“, se je ustanovilo novo z naslovom „Mirabeau“. Za vzgled njegovega protiverskega in revolucijskega značaja navajamo par njegovih stavkov. Bogo-

¹⁾ La Question Ouvrière en Belgique 1871, p. Meyer o. c. str. 210.

kletno pravi¹: „Ideja ‚Bog‘ je nemoralna, ker je absolutno proti vsakemu napredku.“ Revolucijo hvali²: „Revolucija je sveta dolžnost, ki počiva na vsakem zatiranem ljudstvu. Revolucija je neizprosno in nezmotljivo orožje, s katerim so si naši očetje, sužnji, reveži vsake dobe pridobili pravico in popolno zadoščenje za tiranstva in vsakovrstne grozovitosti, ki so jih poniževale.“ — „Delavci se moramo organizovati in ozko se skleniti, da bomo močni in jedini ob dnevu maščevanja in da vsak uporablja po svojih močeh vsa sredstva, ki se mu zdé dobra za bližnji boj med izkoriščevalci in izkoriščevanimi. Tovariši, ko napoči ta dan, se bomo spominjali tega, kar so trpeli naši tovariši v Parizu, na Španskem, Laškem, s kratka na celem svetu za svoje ideje, ki so naše, in ta dan povračujemo pravično: oko za oko, zob za zob! Vedno se je rabil ogenj, meč, strup, vrv in petrolej. Torej, tovariši, delajmo ravno tako! Napravimo ‚tabula rasa‘ s to črvivo družbo, kateri je naša revščina in naša najpopolnejša nevednost za temelj. Potem, sodrugi, ko se konča ta boj, si ustanovimo kot zmagovavci novo družbo, utemeljeno na delu in pravičnosti.“³

Belgijska socijalna demokracija ima vsako leto svoj shod. Število njenih pristašev je močno narastlo. Poleg tega, da je vedno gojila strast slojnega sovraštva med njimi, pa ni pozabila na praktiško delovanje; ustanovila je mnogo proizvajalnih zadrug, konsumnih društev, pomožnih društev in zavarovalnic. V tem oziru je najboljše organizovana. Po pravici pravi Vandervelde o nji⁴: „Socijalna demokracija v Belgiji ni le politiška stranka; država v državi je, kolektivski zametek sredi kapitališke družbe.“⁵

Okrajnih federacij ima 26. Vsaka izmed njih si je ustanovila celo vrsto gospodarskih

podjetij v delavsko korist. O genški piše Varlez¹: „Genška federacija ima več naprav, ki na to merijo, da zadosté vsem delavčevim potrebam; vse strani njegovega socijalnega delovanja družijo v svojem okrožju in ustvarjajo socijališki svet v malem, kjer dobiva vsak član, kar ga zanima ali kar mu koristi.“ Delavska družina, ki pripada k socijalno-demokraški stranki in ki zasluži po 25 do 30 frankov na teden, plačuje federaciji vsak teden te-le doneske:

Za časopis	0·14 fr.
„ vzajemno podporno za-	
drugo v slučaju bolezni	
ali nezgode (mutualité)	0·30 „
„ življenjsko zavarovanje .	0·05 „
„ člane svoje družine . . .	0·10 „
„ invalidni zaklad	0·02 „
„ strokovno društvo . . .	0·20 „
„ klub svojega mestnega	
oddelka	0·05 „
„ drugo društvo	0·05 „
„ knjižice in knjige	0·10 „
„ deset hlebov	3·55 „
„ zabavo in veselice . . .	1·00 „
„ vse druge stroške (kolo-	
nijalno blago, obleko,	
kurjavo, svečavo) . . .	10·00 „
Skupaj	15·56 fr.

Koncem vsakega leta dobi povprek 75 frankov v nakaznicah na blago iz društvenih prodajalnic. Krog 1000 družin je v Gentu, ki tako donašajo nad polovico svojega zaslужka v federacijo.

Podobne ustanove so tudi po drugih belgijskih federacijah. Vandervelde opisuje razmere v Bruselju tako-le²:

„Vzemimo n. pr. kakega peka ali raznašavca kruha iz ‚ljudske hiše‘ (Maison du peuple) v Bruselju: kot sodeložnik pri zadruzi se udeležuje po razmerju tega, kar porabi, dobička; kot proizvajavec dela vsak

¹ Dne 7. vel. srpana l. 1874.

² Dne 3. vel. travna l. 1874.

³ Dne 5. mal. srpana l. 1874.

⁴ Die innere Organisation der belgischen Arbeiterpartei. N. Z. 1899, str. 19.

⁵ Prim: Dextrée et Vandervelde: Le socialisme en Belgique. Paris, Giard et Brière 1898. L. Varlez: La fédération ouvrière gentoise. Musée Social. 1899,

Nr. 1. — Müller: Le Vorrut et l'organisation socialiste en Belgique. Musée Social. Nr. 20, 1897. — Halévy Les maisons du peuple en Belgique. Revue de Paris. Juin 1899.

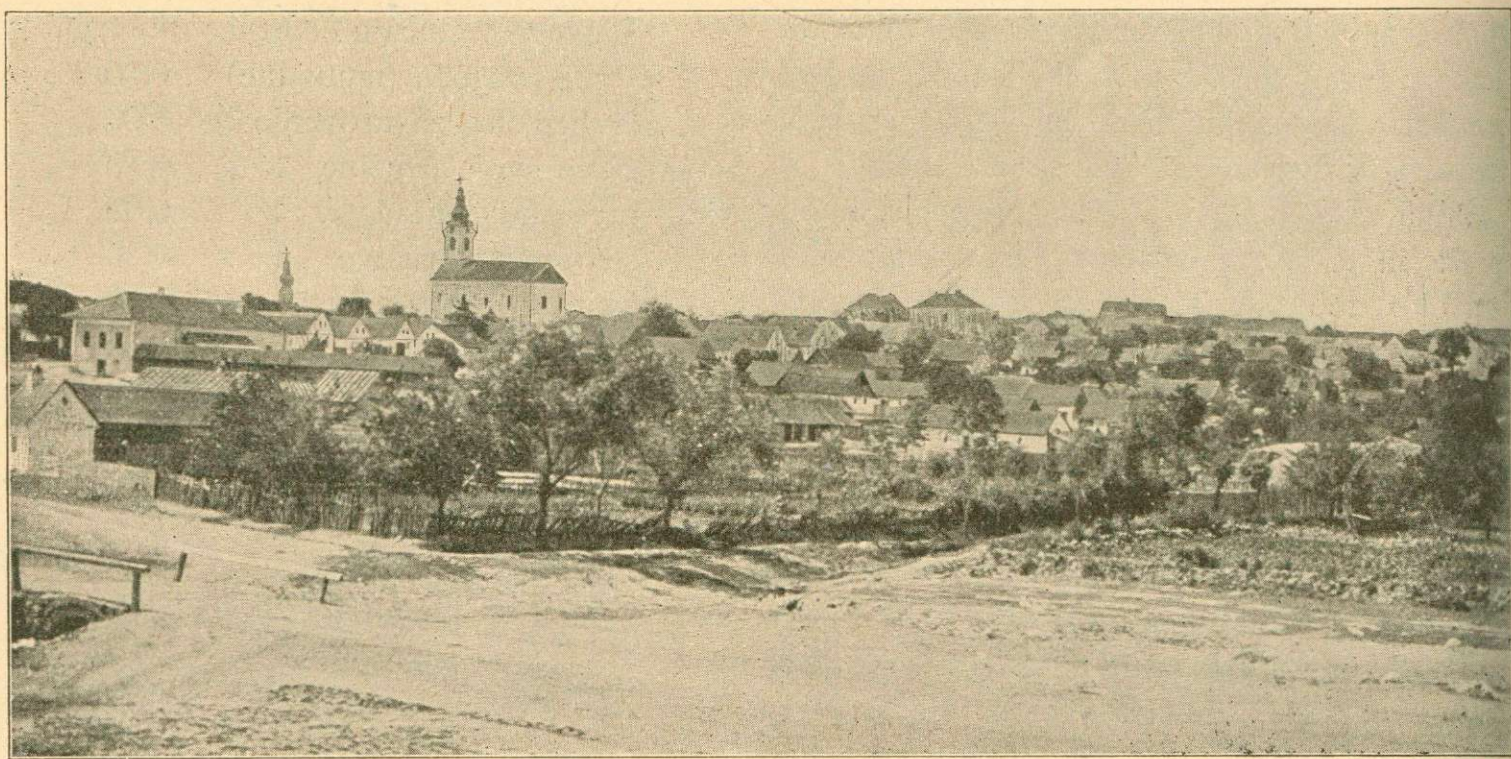
¹ Musée Social., št. 1.

² O. c. str. 20.

dan v svoji pekariji po osem ur in dobi zato pet frankov plače (plus $2\frac{1}{2}\%$ deleža pri dobičku); kot konsument kupuje v svojih skladiščih svoj kruh, svoje meso in svoje kolonijalno blago, svoje mleko in surovo maslo — iz socijališke mlekarne v Herfelingu —, svojo obleko od klobuka do čevljev, svoj premog, svoj tobak, svoje knjige, svoje časopise. Z jedno besedo: vse, kar zasluži, pride od stranke; vse kar potroši — izvzemši najemnino, davke in manjše nakupe pod roko —, gre k stranki; vse, kar

demokratje velik lastni dom, „ljudsko hišo“, ki je središče vsi politiški in gospodarski organizaciji. Ta dom jih zbira, jim daje pouka, zabave in skrbi za njihove gospodarske potrebe. Ta dom jih tudi trga od cerkve, radi tega ga imenujejo socijališko cerkev.

Casopise ima belgijska socijalno-demokratska stranka te-le: Dnevnik: „Le Peuple“, „L'Echo du Peuple“, „De Vooruit“, „De Werker“ in tednik „Le Laboureur“. Do mala po 100.000 izvodov izdajajo dnevnik vsak dan med ljudstvo.

Ireg v Slavoniji.

Fot. I. Singer.

stori, od dnevnega dela do agitacije ob nedeljah, se godi za stranko.

Tako se ustvarja v vsakem naših industrijskih središč življenje, ki je skoro popolnoma odtrgano od vpliva kapitalistične okolice in sredi njega četa prvoborivcev, ki so do mozga napolnjeni s socijalizmom; in krog njih se zbira na tisoče delavcev, ki so sicer v službi pri kapitalistični produkciji, ki se pa kot konsumentje in člani strokovnih in združenih društev udeležujejo delovanja delavske stranke.“

Velika moč belgijske socijalne demokracije se iz teh podatkov razvidi sama po sebi. Kjerkoli je le mogoče, si postavijo socijalni

Kakor smo že rekli, je cela stranka organizovana tako-le: Na čelu ji stoji strankarsko vodstvo ali glavni odbor, ki ima skrbeti za to, da se vzdržuje program, izpolnjujejo sklepi strankarskih shodov in sklepa o skupnih zadevah. V ta odbor spadajo 1. socijalistični poslanci, 2. devet članov, izvoljenih pri strankarskem shodu izmed bruseljskih članov, 3. zastopniki posamnih federacij. Za skupne stroške plačuje vsak socijalni demokrat po 10 cts. na leto; vrh tega je moral do l. 1898. plačevati vsak poslanec po tisoč frankov na leto od svojih dijet. Sedaj se je pa sklenilo, da dobi glavni odbor preostanke od tobačnih tvornic svoje stranke. (Dalje.)

Izprehodi po Slavoniji.

(Spisal dr. J. Marinko.)

(Dalje.)

Kateri Jugoslovan ne pozna mesteca Djakova v rodovitni Slavoniji radi velikega Slovana biskupa Strossmayerja? Tudi mene je že dolgo vleklo v Djakovo. Kako rad sem porabil sedaj, bivajoč v bližini, priliko, da posetim slavonsko biskupsko stolico! Izstopil sem na postaji Vrhpolje na železnični progi med Slavonskim Brodom in Vinkovicami. Najel sem slavonski voz, katerih se je mnogo ponujalo pri postaji, in oddrdral v prestolnico jugoslovanskega mecena.

Potovanje po ravni, do poldrugo uro dolgi cesti nima posebnih zanimivostij. Za hrbtom se vzdigajo v daljavi bosanske zelene gore, katerim vznožje spira mogočna Sava, proti vzhodu ti ravan nima meje, proti severozahodu pa v daljavi izginjajo nizki griči, rodeči sladko vince.

Konjiča z okornim vozom provzročata nepretrgano oblake gostega prahu, da se nekako v sredi pota rad malce ustaviš v židovski gostilni (drugačnih menda todi ni) in si izplakneš zaprašeno grlo in otepeš obleko. — Cesta se malo zniža —, konjiča se zopet povzpeta kvišku, in po nekaterih minutah si v Djakovem.

Svojo malo prtljago sem oddal v gostilni; osnaživši se, kolikor sem mogel, sem hitel v biskupski dvor, kamor me je vleklo srce. Našel sem brž tajnika g. dr. N., ki pa mi je v veliko žalost povedal, da biskupa ni doma, ker biva sedaj v Rogatcu. Pa mesto Strossmayerja sem našel tu njegovo gostoljubnost in ljubezen, preprijetno družbo in pa drugega moža, ki je tudi svetla zvezda na jugoslovanskem nebu.

Brž je bila namreč skupaj ljubezniva družba duhovnih in svetnih gospodov, ki me je brata Slovenca pristrčno pozdravila, in med njimi fra Grga Martić, častitljivi starčepesnik bosanski. Čutil sem se povzdignje-

nega, ko sem občeval s tem slavnim pevcem, ki je veliko doživel pod turškim gospodstvom, kar sedaj s tako vzvišeno besedo opeva v svoji epopeji „Osvetnici“. Strossmayer je mož, zna pa tudi može ceniti in k sebi vabiti. Frančiškan Martić je v Djakovem vsako leto dalje časa.

Nepozabno prijetno je potekel večer v odlični družbi. Rad sem sprejel povabilo gospoda tajnika, naj ostanem vsaj še do drugega večera v mestu, češ da bi bil g. biskup nevoljen, ako bi pustil brata Slovenca tako hitro oditi.

Drugi dan sem ogledoval cerkev, park in mestece. Voditelj in tolmač mi je bil gospod tajnik dr. N. Pridružila se nama je velika družba iz Zagreba. Z največjim zanimanjem smo poslušali zgovornega gospoda, ki nam je razkazoval in razjasnjeval posameznosti katedralke od zunaj in znotraj. Zavelo bi me pač predaleč, ako bi jo hotel tu natančno popisavati; slovanski jug nima podobne. Cerkev je pravi izraz Strossmayerjevega bitja; vse je preprosto, a vendar veličastno, vse v najkrasnejšem sorazmerju, v prelepi harmoniji, ker biskup, ki je vso stavbo vodil sam, ne trpi nikjer niti najmanjše disharmonije. Da, ta velikanska stavba je pol Djakova; brez nje bi Djakovo ne bilo to, kar je. Vendar hočem o zgradbi omeniti nekatere reči, ki so mi ostale v spominu.

Začela se je cerkev graditi l. 1866. ter se je dovršila l. 1882, kakor priča napis znotraj nad velikimi vrati.

Oblika cerkve je rimski križ. Pravijo, da je jako podobna cerkvi sv. Petra v Rimu, česar žal ne morem potrditi iz svoje izkušnje, ker rimske cerkve še nisem videl. Posvečena pa je djakovska katedrala tudi sv. Petru kakor rimska. Sredi stavbe, v središču križa, se vzdiguje nad ogledovavcem ogromna kupola, ob katere robu spodaj so Izveličarjeve

besede, s katerimi je sv. Petru izročil najvišjo oblast. Pod kupolo je glavni oltar svetega Petra; tudi ta je neki tak, kakor pri sv. Petru v Rimu.

Med vsemi predmeti, ki sem jih ogledoval v cerkvi, so me najbolj zanimale umetne slike, ki sta jih slikala Saitza, oče in sin. Desno cerkveno stran je okrasil starejši, levo pa mlajši Saitz. To so istinito mojsterska dela, v čast umetnikoma in biskupu Strossmayerju, čigar idejam sta dala umetnika življenje.

Stopimo v kapelo na levi strani. Slika ti kaže sv. tri Kralje, ki molijo Odrešenika sveta. Pa kakšna je ta slika! Kako živ, kako živahen kolorit! Vidi se na podobi, da je njen mojster mnogo potoval po vzhodnih deželah. In kako velikansko idejo ti izraža divna slika! Na desni nebeške matere, ki drži dete v naročju, so „modri“, zastopniki paganskih narodov; a na levi je izražena želja Strossmayerjevega srca: zastopniki slovanskih rodov združenih v pravi cerkvi. V vznožju pred nebeško kraljico kleči namreč pravi Hrvat „Ličan“ v pestri narodni noši s torbo; za njim je Srbkinja, zraven nje Bolgarka z rožami, vstric nje Slavonka v narodni obleki s klasjem, za njo Rus z dudo, vodeč ovce. Torej je ideja jasna: slovanske rodove naj združi božje dete v isti pravi cerkvi. Ta veličastna slika, ta res „katoliška“ želja pravega stvaritelja teh slik, je bila med drugim tudi vzrok, da so ga razkričali za panslavista.

Nad srednjim oltarjem v ozadju sta naslikana prvaka sv. apostolov Peter in Pavel — zopet po originalni biskupovi koncepciji: Strossmayer v biskupskem ornatu daruje svetnikoma na blazini novo cerkev. Pa kako? Vodi ga sv. Josip, njegov varih, za biskupom joka Slavonka z detetom — simbol divjega preganjanja pod Turki, nad njo plava angel s palmo, znamenjem končne zmage. Na levi biskupa je drugi varih njegov, sveti Jurij. Zraven njega pa vidiš skupino Slovanov z veselimi obrazi, nad katerimi plava angel z oljko, znakom miru. „Slovan je trpel, še trpi, dajta, mogočna svetnika, da zmaga

popolno in zadobi v pravi cerkvi sveti mir!“ to je hotel izraziti navdušeni Slovan in zvesti katoličan, biskup Strossmayer.

Mnogo bi se dalo povedati še o drugih slikah, kakor so rojstvo Jezusovo, snemanje s križa itd., a to naj stori ob priliki spretnejše pero. Naš list bi storil veliko uslugo Slovencem, ako bi nam podal nekatere slike iz djakovske stolne cerkve.

Dve sliki, vsaka na jedni strani, sta pa prav slabi. Predstavljata daritev Noetovo po potopu in pa Abrahamovo na gori Moriji. Ako sem prav čul, ju je napravil nekov Derod, ki je bil Strossmayerju priporočen, da je mojster. Biskup ga je zapodil, ko se je prepričal, da ne zna. Sedaj sta ti sliki prava nestvora med drugimi, ki pa se ravno po tem kontrastu še prav odlikujejo s svojo dovršenostjo. Potres je nekoliko poškodoval zlasti ono pri vstopu na levi: Stvarjenje naše matere Eve.

Kakor vse drugo, tako so tudi slike zahtevale velikanske vsote. Gospod tajnik je dejal, ako se prav spominjam, da je stala vsaka dva tisoč gld. Oni dve pokvarjeni misli dati biskup nadomestiti, ako najde umetnika sposobnega, da se njegovo delo postavi med mojstersko dovršeno slike obeh Saitzev.

Dal je Strossmayer za cerkev iz lastnega imetja 1,200.000 gld., 400.000 pa je bilo že preje nabranega v ta namen. Postavil si je pa tudi spomenik, ki mu bode stoletja v slavo. Vse so izkušali že grajati, oponašati Strossmayerju: cerkve ne morejo niti njegovi najhujši nasprotniki.

Pod presbiterijem je kript, kateri v Avstriji ni para. Namenjena je pred vsem za pokopališče djakovskim biskupom. Zemske ostanke svojih prednikov je dal Strossmayer vanjo prenesti. Zase pa ima tudi že odločen kraj počitka — rakev. Pred njo je postavil oltar, na katerem se bo po njegovi smrti vsak dan zanj opravila presv. daritev. V tej kripti, ki je jako svetla, se pojó zadnje tri dneve velikega tedna duhovne molitve. Tajnik mi je zatrjeval, da je nekaj veličastnega čuti to podzemsko pevanje.

„Ljubil sem lepoto Tvoje hiše“ sme govoriti s psalmistom jugoslovanski mecen, ako se ozre na prelepo svojo stolnico, isto sme pa še zlasti poudarjati tudi radi tega, ker mu je posebna skrb, da ta hiša božja tudi vedno ostane lepa. Povem samo, da se mora po njegovem povelju vsak dan po vsej cerkvi prah obrisati, da je res čista kakor soba imenitnega gospoda.

Strossmayer je pač vzor rodoljubnega biskupa; diči ga rednost, delavnost, vztrajna neumornost, posebno pa še radodarnost, ki ne pozna meje zlasti za korist milega naroda. Istina je, da ima lepe dohodke, ali porabljal jih je blagi mož tako, da lahko ponosno govori: „Imel sem, a tudi dal v plemenite svrhe.“ Cerkev, vseučilišče, galerija slik, jugoslovanska akademija kličejo: Ustanovitelj, mecen naš je biskup Josip Jurij Strossmayer.

Razven tega je razdal tisoče in tisoče v podporo ubogim dijakom, ustanovil malo se-

menišče in večinoma zasadil veliki park pri biskupski palači. Ta je krasno uravnan. Ponuja najprijetnejše izprehode ob vsakem dnevnem času. Biskup, ki je pri visoki starosti vendar še dosti krepak, se po njem navadno izprehaja dopoldne in popoldne po dve uri. Trdi, da je vesel posebno dveh rečij: Prvič, da se ni navadil pušiti in da je vedno redno živel, drugič, da je našel Rogatec. Ohrani ga Vsemogočni še dolgo!

O Djakovu ni omeniti sicer nič posebnega. Zanimiva je župnijska cerkev radi tega, ker je bila ob času turškega gospodstva mohamedanska džamija, kar se na zidavi vidi še prav očitno.

Ker mi je odločeni čas potekal, sem proti večeru nekako nerad zapustil gostoljubno Djakovo in se vrnil na železnično postajo Vrhpolje, kamor so me potegnili v brzem diru biskupovi konji.

Globoko v spomin utisnjen mi je ostal obisk v tako znamenitem Djakovu.

(Konec.)

Književnost.

Slovenska književnost.

Dragotin Kette: *Poesije*. V Ljubljani 1900. Založil L. Schwentner. 8° Str. 150. Cena 3 K. — Za veliko noč smo dobili v roke poezije jako mladega, a že umrlega slovenskega pesnika. Kette je umrl 26. mal. travna star 23 let. Poznamo pesnika še iz mlajše dobe. Kazal je v svojem teženju in v pesniških poskusih dobro krščansko vzgojo in krepkega duha. Pozneje je v marsičem krenil na drugo pot, njegov pesniški duh si je iskal predmetov in tešila v moderni struji, a ni se izgubil v tej struji. Izvestno bi bil še jako napredoval, ko bi ne bil moral tako zgodaj dati slovesa poeziji in življenju.

Glavni predmet njegovim nemaloštevilnim pesmim je ljubezen. Dasi v tem predmetu ni mladostno-sramežljiv ali platonično-sanjav, vendar se ogiblje nizkosti. Rad gleda v življenje in razne njegove pojave in jim hoče umeti vire in namene. Zato je v njegovih poezijah nekaj moškega, zrelega. Tudi izvirnosti mu ne moremo odrekati, kar mu je gledé na mlada njegova leta posebno v hvalo. Da pa velikih idej pri njem ni iskati, to se umeva samo ob sebi.

Tudi v obliki se naš pesnik ni udal novi struji, četudi je delovala nanj. To se najbolje vidi iz njegovih 16 lepih sonetov in iz njegovih gazel. Oblika njegova je izvečine pravilna, skrbna, da se ji pozna pridna roka.

Gospod Aškerc, ki je izdal to zbirko, ji je napisal predgovor, založnik pa ji je priredil lepo obliko in oskrbel sliko pokojnikovo.

Želimo o priliki podati celotno sliko pokojnikovo in ob tem oceniti tudi druge njegove pesmi.

Bili bi te zbirke bolj veseli, ko bi nam ne kazala jasno onega toka v slovenskem življu, ki hoče naš narod in zlasti mlado razumništvo pripraviti do nove zapadne kulture.

Fr. L.

Hrvaška književnost.

Knjige „Matice Hrvatske“ za leto 1898.

Bare Poparić. *O pomorskoj sili Hrvata za dobe narodnih vladara. S uvodom o rimskim liburnama*. Zagreb 1899. Naklada Matice Hrvatske. 8°. Str. 140. Cena 1 K. 60 h.

Ni debela ta knjiga, obsega namreč samo 140 strani, a je vrlo zanimiva, ker je to prva obširna razprava te vrste v hrvaški književnosti. Po našem mnenju je knjiga deloma pisana preučeno za občinstvo, kateremu je namenjena, zato pa ima več kritičnega duha, s katerim se odlikuje vrli pisatelj v raziskovanju hrvaške zgodovine.

V uvodu je pisatelj prav na kratko toda pregledno opisal rimske liburne (ladje), katere so sprejeli Rimljani od Liburnov, svojih zaveznikov na liburnskem zalivu (Kvarneru). Liburni so bili prvi mornarji za cesarja Avgusta, pa tudi še mnogo kasneje. Ko so se Hrvati v 6. veku po Kr. naselili v te kraje, so se gotovo mnogo naučili od teh mornarjev. Znali pa so Hrvati že poprej prav spretno tesati ladje, Obri so jih silili na to delo prav pogostoma; kasneje so jih celo Benečani zvali v svoje mesto, da jim izpopolnijo njih brodovje. A ker so Hrvati po sporočilu Pavla Dijakona že l. 642. z veliko morsko silo udarili na laško obrežje pod mesto Lepont, more se trditi, da so imeli Hrvati že okoli polovice VII. veka jako pomorsko silo na Jadranskem morju (str. 44.). Bila je ta moč gotovo jednaka, če ne jačja od benečanske in bizantinske.

Nekaj časa potem so premogli Hrvate Franki; a ko so se le teh osvobodili, bili so kmalu zopet pred Benetkami (l. 846.). Posebno jaki so bili Hrvati pod knezom Domagojem (864—876), katerega so se Benečani silno bali ter ga zato tudi zvali „pessimus dux Slavorum“. Hrvati so se borili v tem času tudi proti Saracenom z drugimi kristijani. Za bana Branimira (879—892) je hrvaška pomorska sila grozila ne samo Benečanom, ampak tudi drugim laškim obrežnim mestom. Ravno v tem času so začeli Benečani plačevati davek za svobodno brodarenje po Jadranskem morju. O tem davku razpravlja pisatelj v posebnem (III.) odseku ter je dokazal nepobitno, da so Benečani zares izročali ta davek hrvaškim vladarjem do kralja Držislava (970—1000) vkljub vsem zavijanjem novejših benečanskih in drugih Lahom prijaznih zgodovinarjev. Ravno v tem odseku je pokazal pisatelj natančno poznavanje virov za hrvaško zgodovino ter njih kritično uporabo.

Najjačja je bila pomorska sila hrvaška za prvega kralja Tomislava (912—930). Takrat je štela že 180 brodov in do 5000 pomorščakov ter 15.000 veslarjev. Za kralja Držislava se je dogodilo narodno izdajstvo, ker je kraljev brat Svetoslav prešel s hrvaško mornarico na benečansko stran ter so tako Hrvati izgubili prvenstvo na Jadranskem morju (l. 1000). Od tega časa so slavili Bene-

„Fantič, li vstani gor',
greva za Jezusam!“

čani vsako leto na dan Vnebovzetja Gospodovega pohod dožda v Dalmacijo. Ta dan je metal dožd z bucentora ladje prstan v morje v znamenje, da so se Benetke ta dan zaročile z Jadranskim morjem. Za Krešimira II. (1009—1035) so prišla celo dalmatinska mesta pod bizantinsko vlast, tako hudo je oslabela Hrvaška na morju. Šele Peter I. (1058 do 1073) je zopet osvojil hrvaško morje ter je je l. 1069. na zboru v Ninu imenoval svojim. Tudi še za Zvonimira (1076—1089) se je odlikovala hrvaška mornarica v zvezi z normansko v bojih proti Bizantu, najhujšemu protivniku papeža Gregorja VII. Po smrti Zvonimirovi pa je prenehala sploh moč Hrvaške, a z narodno dinastijo propadla tudi hrvaška mornarica.

Na kraju govori pisatelj še o ustroju hrvaške bojne mornarice, o kraljevskih in pomočnih ladjah, o glavnem zapovedniku (najprej ban, potem kralj) mornarice, o admiralih Rusinu, Jakobu itd.

V tej drobni knjigi ne nahajamo samo ugodnega in zanimivega zgodovinskega berila, nego tudi mnogo krasnih vzpodbud narodne misli in narodnega ponosa. I s te strani je storil pisatelj svojo dolžnost, a bravci mu bodo zato gotovo hvaležni.

I. Steklasa.

Ptice. Prirodopisne i kulturne crtice. Dio prvi. Napisao dr. Stepan Gjurašin. Sa sto i sedam slika. 8°. Str. 318. Cena K 4. — V tej knjigi smo dobili začetek opisovanja tičev, ki bodo čitatelje brezdvomno še bolj mikali nego n. pr. ribe, ali rastline, katere je Matica že opisovala. Pisatelj kaže najprej važnost tičev za naše življenje, ustrojstvo telesa in način tičjega življenja, nato pa opisuje na prvem mestu slavca, potem taščico, drozga in druge tiče, med katerimi se odlikujeta zlasti lastavica in kukavica. Kakor nekdan našemu Erjavcu, tako teče drju. Gjurašinu beseda gladko, da se prijetno čita. Mnogo podatkov iz različnih izkušenj, dogodkov, iz opazovanja je tu nabranih kakor n. pr. v Brehmu. Jako dobro služijo opisovanju slike, ki so lepe in čiste, razločne. Kar smo že jedenkrat opomnili, omenjamo zopet, da navaja knjiga Mat. Hrv. živalska imena v latinskem, nemškem in laškem jeziku: zakaj ne bi jih navajala tudi v slovenskem? Dokler ne začne Hrvat boljši ozirati se na Slovence, moramo imeti vse besede o književnem jedinstvu Hrvatov in Slovencev za prazne fraze. Ako si želi „Matica Hrvatska“ udov med Slovenci, naj se nanje vsaj toliko ozira, kolikor na Nemce in Lahe.

Milivoj Šrepel *Preporod v Italiji* v XV. in XVI. stoljeću. 8°. Str. 283. Cena K 3'60. — To delo je uvrščeno med „Slike iz svjetske književnosti“, pa je prav tako slika iz svetovne kulture. Humanizem in renesansa, ki sta pripravljala v 15. in 16. veku novo dobo, sta cvetla in delovala najkrepkeje v Italiji. Italija je tudi dala obema poseben značaj. Zato je naš pisatelj posegel res v svetovno znamenit predmet, ko je zasnoval to knjigo, četudi

v sedanjih razmerah nikakor ni Hrvatom nujno potrebno, proučevati italijansko zgodovino. Delo naše ni zgodovinska študija po virih, temveč lepo, elegantno in mikavno sestavljena slika onega — skoro bi rekel — čarobnega življenja, ki se je v začetku novega veka živelo v italijanskih mestih in na italijanskih dvorih. Šreplov slog, njegova lahkota in čvrstost sta nam dobro znani že iz mnogih drugih spisov. O papežih v obče ne piše neprijazno; ker so čitatelji te knjižice omikani, upamo, da jih nekatere stvari ne bodo motile. — Jako bi želeli, da bi nam kak več pisatelj opisal tudi sedanjo dobo z novejšo strujo vred: s takim delom bo Matica ustregla prav mnogim.

D.

Češka književnost.

Na češkem književnem polju se je pojavilo več znamenitih del, na katere treba opozoriti tudi Slovence. V založbi podjetne knjigarne Jos. R. Vilímeka v Pragi je začelo izhajati sijajno ilustrovano delo z naslovom *Od Tater k Adriji*. Vse delo izide v 18 snopičih, prirejeno v jednaki velikosti, kakor že poprej dovršeno „Lětem českým světem“. Ker bodo v tem delu uvrščene tudi znamenitosti slovenskih dežel, radi tega se nadejamo, da posežejo po njem radi tudi Slovenci, zlasti oni, ki so le kolikaj večji češčine. Cena posamičnega snopiča je 80 h.

Ravno v tej založbi izhaja v snopičih po 10 h delo *Kralovic Marko*. Dobrodružství jihoslovanského národního reka. Po Ivanu Filipoviču napisal B. Klika. S slikami St. Hudečka.

V isti založbi izhajajo romani drja. K. Maja; sedaj je na vrsti roman *V zemi Škipetarů*. Ravno tam se tiska tudi roman Jul. Vernea z naslovom *Dobrodružství tři Rusů a tři Angličanův*, snopič po 30 h, kakor tudi roman *Přeludy* I. A. Salova snopič po 30 h.

V tej založbi izhaja tudi nadalje delo: *Ze světa zvířat*. Velike fotografije živalij posnete po prirodi. Slike so opremljene s češkim tekstom od profesorja B. Bauša. 13. snopič n. pr. ima dvanajst velikih slik, katerih zlasti mladina ne more dovolj prehvaliti. Vse delo izide v 16 snopičih po 80 h.

V založbi knjigarja J. Otto izhajajo *Sebrane spisy Karoline Světlé* v snopičih po 30 h.

V komisiji knjigarne Fr. Řivnáča izhaja v snopičih *Kapesní slovník česko-polský*, sestavil profesor F. A. Hora, snopič po 45 h. Zanimivo je pri tem, da pisatelj za ta slovník nikjer ni mogel najti založnika, radi česar je bil primoran s pomočjo nekoliko poljskih rodoljubov založiti ga sam. Isti pisatelj je izdal v založbi A. Storchova sina v Pragi l. 1890. *Kapesní slovník polsko-český*, ki šteje 454 str. in velja 7 K 20 h. Čehi bodo torej v kratkem imeli doma dovolj potrebnih svojih slovarjev.

V vrsti „Levné illustrované kníhovny“, ki izhaja v založbi Ed. Beauforta v Pragi, je izšel H. Sienkiewicza roman *Potop*. V knjižnici „Přítel Domoviny“, istega založnika, so bili uvrščeni letos romani: *Car a hetman*, zgodovinski roman D. L. Mordovceva. Iz ruskega prevel Jan Vagner. Obsega tri snopiče po 32 h. Snopiči 4., 5. in 6. obsegajo zgodovinski roman Karola Herloša z naslovom *Černohorci*. Ta zanimivi roman priporoča češka kritika vsem onim, ki se hočejo seznaniti podrobno z življenjem hrabrih Črnogorcev. V šestem snopiču je še pridejana krajša pripovedka Simona Matavulja z naslovom: *Dr. Vyklouz* (Svrzimantia), v prevodu Jar. Kocha. 7. snopič z naslovom *Bez matek a bez otců* obsega ganljive opise iz življenja otrok, izročeni v odgojo praški najdenišnici. Pisatelj je Rudolf Jaroslav Kronbauer. 8. snopič pa obsega začetek prevoda znanega romana Jos. Jurčiča „Cvet in Sad“ in sicer z naslovom *V rozkvětu života*. Prevod je oskrbel Josef Pavlík. Poslednje delo priporočamo zlasti vsem onim, ki se hočejo češčine učiti, ker prevod lahko primerjajo z izvirnikom. *i + a*.

Poljska književnost.

Družba poljskih pisateljev in učenjakov v Varšavi, Lvovu in Krakovu pripravlja za tisk obširen zgodovinsko-statistično-zemljepisni opis krajin in dežel, spadajočih svoje dni v sestavo bivšega kraljestva poljskega. Delo bo obsegalo šest zvezkov: I. Privislavski kraj, II. severo-zahodni kraj, III. jugo-zahodni kraj, IV. Galicija vzhodna i zahodna, V. Poznanjsko, VI. zvezek pa bo obsegal dopolnila. Delo bo opremljeno z zemljevidi, črteži, s slikami krajin in s portreti odličnih mož. Prvi trije zvezki izidejo vsi ob enem v začetku prihodnjega leta, ker je večina gradiva že nabrana. Tiskalo se bo delo v Varšavi. Ostali trije zvezki pa izidejo koncem l. 1901. Dasi je nekdanja Poljska razkosana, vendar si tako vsaj duševno narod hrani svoje jedinstvo.

Sloveči še mladi pesnik Kazimierz Przerwa-Tetmajer je izdal že četrti zvezek svojih pesmij z naslovom *Poesye*. Dalje imamo od njega delo *Otschłań* (propast). Fantazija psihologiczna. Dobiva se oboje pri Gebethneru in Społki v Krakovu.

V Varšavi izhajajo pod naslovom *Wybor pism* zbrani spisi Zygmunta Kaczkowskega. Šesti zvezek obsega povest „Starosta Hołobucki“ (s pisateljevo sliko); sedmi zvezek pa povest „Grob Nieczui“. Prvi šteje 219, drugi 293 str.

V Krakovu je izšla v veliki obliki (v 4°) *Księga słotych myśli, zdań i maksym*, z različnih žrdeč zbral według treści w alfabetycznym porządku

ułożył zebrał i wydał w dwóch tomach ks. S. J. Str. 621 + 629.

V Varšavi je izšlo obširno delo, broječe 581 strani v 4° z naslovom *W naszych sprawach*. Napisali St. Bukowiecki, Wład. Grabski, Zdz. Korsak, Ant. Potocki, Jerzy Ryx, Jul. Waliszewski in Henryk Radziszewski. V Benetkah pa se tiska pod uredništvom Michała Rollego znamenito delo: *Włochy*. Obsegalo bo 2000 reprodukcij laških razgledov, tipov in drugih umetniških del. Izšla sta že prvi in drugi snopič.

Zygmund Gloger je jel izdajati v Varšavi *Ilustrowaną Encyklopedyą Staropolską*. Izšla sta I. in II. snopič v obliki velike osmerke. Cena jednega snopiča 85 kop. Vse delo bo obsegalo dvanajst snopičev in stalo po naročilni poti 10 rubljev. Ravno tam sta tudi izšla prvi in drugi snopič dela *Pomniki Krakowa* Maksymiliana i Stanisława Cerchów. S tekstem dra Feliksa Kopery. Vsega dela bo 40 snopičev ter bo razdeljeno na tri zvezke. Jeden snopič stane 2 rublja.

Pisateljica A. Bardzka je izdala v Varšavi povest iz sedanjega časa z naslovom *Utopista*. Obsega 263 str. v 8°. Tam je tudi zagledal beli dan *Syn rzemieślnika*. Szkic powieściowy. Napisal Adam K . . . Šteje 391 str. v 8°.

V zbirki „Dodatek do Gazety Polskiej“ je izšla v dveh zvezkih povest Klemensa Junosza z naslovom *Czarne błoto* (Pajaki wiejskie). Str. 178 + 158. Tu je zagledala beli dan povest *W dolinie łez* pseudonima „Aspiro“. Str. 156 + 160. Najnovejše delo pa je *Drwa lata dziejów naszych* Karola Szajnochy v dveh zvezkih, 320 str.

V „Bibliotece dzieł nyborowych“ je izšlo: *Zmartwychwstanie*, povieść L. N. Tolstoja, trije zvezki 176 + 163 + 207 str.; dalje *Galązka dzikiej oliwy*. Cztery odcyty o pracy, handlu, wojnie i przyszłości Angelii Johna Ruszkina, przełożył Wojciech Szukiewicz; *Moja druga młodość*, z niewydanych pamiątek Szymona Konopackiego (1816—1826); — *Szlakiem wychodźców*. Wspomnienia z podróży po Brazylii dra Józefa Siemiradzkiego, s przedmową Jul. Ochorowicza i. dr.

V založbi Karola Miarke v Mikołowem je izšlo v 18 snopičih delo *Zakazane drogi*. Podroże i przygody w Tybecie, przez H. S. Landora. Knjiga obsega nad 150 slik ter velja 5 rubljev.

Marljivi potopisec Stanisław Bełza je napisal in izdal v Varšavi v založbi Gebethnera in Wolffa delo *Listy ze Sycylii*. Lanskega leta je izdal isti pisatelj ravno tam knjigo *Nad brzegami Bosny i Narenty*, v kateri je hvalil na vse pretege sedanje odnošaje v Bosni i Hercegovini, s čimer pa kritikom slovanskih listov ni posebno ustregel. V popisu odnošajev Sicilije mu pač ni bilo treba biti pristranskemu. *i + a*.

Časopis.

12. do 14. vel. travna so bili pri Mafekingu boji. Angleži so mesto osvobodili.

15. vel. travna je prišla burska deputacija v Zedinjene države. Sprejeli so jo prijazno, a ne oficijelno. Tudi tu ni nič opravila.

16. vel. travna so otvorili laško ljudsko šolo v slovenskem selu Skofije, občine Milje.

20. vel. travna. V poslednjih dnevih se je začelo na Kitajskem močno gibanje zoper tujce. Tako imenovani „bokserji“, nekaki politični hajduki, so dobili mogoč vpliva.

28. vel. travna. V Bloemfonteinu je vojaški gubernator prebral Robertsovo proklamacijo, da je Oranje-država priklopljena angleškim kolonijam z imenom: „Oranje-River-kolonijska.“

30. vel. travna so prišli Angleži v Johannesburg brez odpora.

5. rožnika so prišli Angleži v Pretorijo in jo zasedli brez boja.

5. rožnika. Na Kitajskem se je osnovala prava vojska zoper tujce. Dvor je na strani proti-tujcev.

7. rožnika. Poljaki so slavili v Krakovu 500 letnico jagelonskega vseučilišča.

9. rožnika ob 1. uri ponoči je bilo avstrijskega državnega zbora 16. zasedanje zaradi češke obstrukcije zaključeno.

14. rožnika, na praznik sv. Rešnjega Telesa, je tržaška policija zabranila bratovščini sv. Cirila in Metoda imeti pri procesiji svojo zastavo.

18. rožnika je bil v Taku na Kitajskem boj Evropecev zoper kitajske trdnjave.

21. rožnika je umrl miroljubni ruski zunanji minister grof Muravjev.

23. rožnika. Avstrija se udeležuje kitajske vojske z jedno ladjo. Odrine pa tudi ladja „Cesarica Marija Terezija“ na Kitajsko. Združene velevlasti hočejo zasesti Peking, da bi napravile mir.

Razne stvari.

Naše slike.

„Žalosten poskus“ (na str. 393) nam kaže tako jasno svoj predmet, da ni treba razlage. Čudno res, da si pridobiva tobak toliko prijateljev, četudi jim v začetku ne ponuja sladkosti. — V Slavonijo nas zopet vodi slika na str. 408, ki nam kaže Ireg v Slavoniji. Kadar podamo še več slik, povemo tudi v besedi še kaj več. — Slika na str. 412 nam pred očuje podpisane besede iz narodne pesmi, ki jo ima Štrekljeva zbirka v številki 683.: „Sónce žé góri gré, Grôzno je žalostno; Kaj b' ne bló žalostno, Kér čez vojsko je šlo. Fantič na straž' stoji, Briše sozné oči: Kúgljica priletí, Fant se okolj zvalí! Maria mémo gré, Grozno je žalostna. „Fantič, li vstani gor'! Gréva za Jezusam!“ Čúдне so régul'ce Jezusa Kristusa! Nagelj je lép ruděč, Ti pa nis' moja věč!“

Pojasnilo o „Zgodovini slovenskega slovstva.“ Gospod D., ocenjevalec moje knjige „Zgodovine slovenskega slovstva“ v zadnji številki „Dom in sveta“ ne more razbrati, po katerem redu razpravljam pisatelje. Da ne bo nespornost, si dovoljujem razjasniti to stvar. V vseh treh oddelkih „Zgodovina“, „Jezikoslovje“, „Prirodoslovje in na-

rodno gospodarstvo“ so pisatelji razvrščeni po kronološkem redu, kakor je to želel slavni odbor „Matiče Slovenske“, ko je vsprejel moj rokopis. To se razvidi iz vseh treh oddelkov, če se pisatelji le količkaj pazljivo zasledujejo od konca do kraja, ne pa samo prvi v enem oddelku. Nekaj ozira sem jemal — kakor je to storil Nemec Goethe v svoji soglasno hvaljeni knjigi: „Grundriss zur Geschichte der deutschen Dichtung“ in Slovenec Josip Benković v svojem oddelku „Bogoslovje“ str. 266—68, kjer navaja duhovske pisatelje po škofijah — tudi na pokrajinstvo, ne da bi hotel gojiti separatizem. Zato sta duhovnika-zgodovinarja Parapat (1838) in Štrukelj (1841) skupaj in za njima pride Jesenko, ki pa je rojen l. 1838. in ne l. 1831., kakor sodi gospod ocenjevalec. Razlika v starosti pa tudi ni toliko. Potem pa pridejo trije duhovniki-zgodovinarji iz slovenskih obmejnih dežel. Dalje v tem oddelku ni nobene „netočnosti“ več, razven da je „Pečnik“ (1836) na koncu na svojem mestu, ker je „solus ex gente rustica“, kar mu je samo na čast. Nekateri mu zavidajo mesto v literarni zgodovini. Naj se ga mož veseli! V oddelku „Jezikoslovje“ in „Prirodoslovje“ sta Korbinijan Lajh in Fr. Jančar z ozirom na njuno rojstvo nekoliko zakasneli; to se je pa zgodilo vsled tega, ker sem bil med tiskanjem knjige od prijateljske strani opozorjen na ta dva

pisatelja; tudi so vseučilišni docenti Oblak, Štrekelj, Murko v ožjem društvu, in za njimi pridejo drugod zopet v ožjem društvu nekateri gimnazijski profesorji, katerim je načelnik čislani pisatelj dr. Detela. To vse se je storilo z namenom, ne pa v „chaosu“.

Ob tej priliki si dovoljujem omeniti drugo stvar. Dobro prepričan o važnosti duhovskega, pravnika in učiteljskega stanu v organizaciji slovenskega naroda sem si pridobil tri sotrudnike, katerim sem bil poslal svoje zapiske s prošnjo, naj jih popolnijo, popravijo ter po svoje — strokovnjaški — obdelajo, da duhovniki, pravniki in učitelji dobijo v „Zgodovini slovenskega slovstva“ zanesljivo, popolno in strokovnjaško sliko o slovstvenem delovanju v teh treh strokah. S tem je knjiga narastla, in Matici Slovenski so nastali iz tega večji stroški in večje žrtve. Zato se pričakuje, da bi tisti duhovniki, pravniki in učitelji, ki še niso udje „Matice Slovenske“, pristopali prav marljivo kot člani našemu učenemu zavodu. — Tisti zgodovinarji, ki niso omenjeni v II delu IV. zvezka, se nahajajo navedeni s svojimi knjigami v „Bibliografiji“ v zadnjem zvezku. Drugod mi očitana „pristranost“ mi je neznana popolnoma.

Trst, 10. junija 1900.

Dr. K. Glaser.

Dar pisatelju H. Sienkiewicz. Pred tremi leti je preteklo 25 let, odkar je izšla v tisku prva povest Henrika Sienkiewicza: „Na marnie.“ Njegovi častitelji so hoteli ob tej priliki praznovati jubilej pisatelja, čigar ime slovi ne le v Evropi, marveč celo v daljnji Ameriki. To pa je bilo uprav na predvečer slavnostij, prirejenih na čast Mickiewicz; zato je pisatelj svojim častiteljem odgovoril: „Sedaj sem, kakor bi me ne bilo. Onorate l'altissimo poeta!“ Radi tega so Poljaki v Varšavi sklenili počastiti svojega „pesnika v prozi“ na način, ki je kaj redek v zgodovini jubilejev. Sklenili so podariti Henriku Sienkiewicz nekoliko zemljišča na deželi, da bo mogel imeti pisatelj na starost kmetiško hišico z vrtom in poljem. Rekli so, da človek, trudeč se vse življenje za domovino, da ta slovstveni „kralj Jan brez zemlje“ mora imeti na starost vsaj nekoliko zemljišča. Na ta način so počastili Francozje Lamartinea in Viktorja Hugoja, Angleži Dickensa in Madjarji Jokaja.

Roman „Quo vadis“ na indeksu. V začetku letošnjega leta so raznesli liberalni listi z velikim hrupom po svetu novico, da je prišel Sienkiewicz roman „Quo vadis“ na „indeks“, ali da ga je Rim uvrstil med tiste knjige, katerih katoličani ne smejo brati. Zakaj so liberalni listi to poročali, ni težko umeti. S tem so hoteli udariti Rim in pa pisatelja, ki je veren katoliški Poljak. Bolelo jih je, da ima ta roman tolik uspeh. Zgolj angleškega pre-

voda se je prodalo veliko nad 800.000 izvodov. Vrhu tega je preveden že na ruski, češki, hrvaški, nemški jezik. A omenjeni časopisi so lagali. Ker je to poročal tudi neki hrvaški list, obrnil se je urednik „Katoliškega lista“ v Rim in vprašal, ali je „Quo vadis“ res na indeksu. Dobil je odgovor, da ne. Pristavlja še: „Prošle godine dapače pri jednoj prigodi kazao je kardinal Parocchi, bivši kardinalvikar, o tome romanu vrlo povoljnih riječi i hvala.“ Torej je prav nasprotna stvar resnična, da je namreč v Rimu najvišjim cerkvenim dostojanstvenikom roman ugajal.

Nagon posnemanja. Med vzroki, zakaj da se ne smejo mladini dati v roko pohujšljive knjige, ali tudi ne take, kjer se prenatanko opisuje spolska ljubezen, štejemo tudi tega, da mladina vse rada posnema, veliko rajši pa hude vzglede kakor dobre. Kakšen nagon ima mladina za posnemanje in za poskušanje, kaže nam ta dogodek:

Dne 13. mal. travna so pri New-Yorku po noči zasačili dva 14letna dečka, ko sta pod viaduktom na Kimberley Ave. zavalila velik kamen na železnični tir. Ravno sta dovršila svoje zločinsko delo, ko ju je zasačil policaj in odvedel v zapor. Ko so ju vprašali, zakaj sta to naredila, sta odgovorila, da sta hotela videti, kako skoči vlak s tira, ker sta o tem sicer večkrat brala, a tega ne še videla.

Finlandija je dežela, ki se razprostira skoro med samim morjem v severo-zapadni Rusiji. Tu bivajo Finci, narod altajskega plemena, ki je bil nekdanj samostojen, potem pod švedsko, a je sedaj (od l. 1743.) pod rusko oblastjo. Imeli so pod Rusi mnogo svoboščin, a sedanji car jim je predlanskim nekatere odvzel, zarad česar so tako nezadovoljni, da se selijo, kakor se čuje, v velikih množicah v Ameriko. Z brogarskimi družbami so neki sklenjene pogodbe, da prepeljejo tisoče in tisoče Fincev čez morje. A jako dvomljivo je, ali bodo ubogi ljudje staro domovino zamenjali z boljšo. Vse kaže, da ne. V gospodarskem oziru se Fincem, katerih je sedaj že okoli poltretjega milijona na 373.612 km² (Avstrija brez Ogrske ima 300.024 km²) ni godilo slabo. Dežela seveda zaradi severne lege ni posebno dobra, a zaradi bližnjega morja in toplih vetrov razmeroma dokaj ugodna za kupčijo in poljedelstvo. Ameriški list „Glas Naroda“ je posnel o napredku Fincev te številke: L. 1882. je bil izvoz vreden 85,000.000 K, l. 1894. pa že 135,000.000 K in 1896. l. 160,000.000 K. Nekdanj so izvažali največ stavbeni les in katran, a sedaj izvažajo tudi ribe, konje, krompir, surovo maslo i. dr. In kaj jih čaka v Ameriki? Kar je zares dobre zemlje, je večinoma pokupljena; brezvestni posredovavci, katerih mrgoli v Ameriki, jim bodo poskrbeli zemljišča na neplodnih mrzlih krajih, kjer bodo polagoma hiral in izumrli.

Pogovori.

(Dalje.)

G. Rebrján. „Dolgo, dolgo sem mislil, kam se bi odločil po novem letu, ker . . . Torej naj bo, se obrnem k Vam, če je moja muza godna za Vaš list; če ne, se bom pa moral še uriti in uriti“ itd. Tako nam pišete Vi, ljubi g. R. Mislili smo, da bodeite rekli: „če ne, se bom pa moral obrniti drugam“ — a ste pristavili, da se hočete še uriti in uriti . . . da, da, pa učiti, učiti! Pesniku služi vse, kar je na svetu snovi, vse mu je lahko predmet pesmi. A tej snovi mora dati pesnik duha in življenja. Kakor pomladno solnce pokliče v življenje stvari, ki imajo v sebi kal življenja, tako je um človeški tisto solnce, ki daje snovi za pesem res pravo življenje. Schiller pravi nekje v tem zmislu: „Ne snov sama, ampak način, kako se ta obdeluje, dela pravega umetnika in pesnika.“ Tudi Vi ste si izbrali snovi za svoje dve, tri pesmice, snovi, ki jo je opeval menda vsak pesnik več ali manj, ki je torej gotovo za pesem pripravna. V prvi je snov: draga pa Vaše srce; v drugi požete luni o sreči, in v tretji ste povedali o neki želji, ki je pa ne umemo popolno. A Vaša oblika! To pa, to! Naslovili ste prvo: „V nevednosti.“

Če me ljubiš, draga,	Če pač srce tvoje
mi povej, povej,	za me ne gori,
če pa ne, za vruga,	revno srce moje
mi povej, povej!	naj drugam hiti.

To je moška beseda! Kdo bi vzdihoval pa točil solze in krčil srce? Povej, povej! In če ne, naredim kakor tisti Ribničan: „Bom pa družiga kupil!“ Samo prehitro, če Vam smemo svetovati, naj ne hiti Vaše srce drugam, ker bi se drugodi morebiti zopet tako zgodilo in bi se opekli. — „Luni“ ste naslovili drugo. Ali jo preberemo?

Kje je Srečin dom,
zvezde mi povejte,
prosim, le povejte,
da spet srečen bom.

Kam naj revež grem,
kje naj iščem srčni
mir? Premila, divna,
lepa ti si deva, Sreča,
a zakaj me zdaj že, draga
goljufaš tako?

Kaj mi treba je
zmiraj žalovati?
Drugi so veseli,
jaz pa, Sreča, ti si kriva,
zdaj trpim, trpim in ginem
zavolj srčnih ran.

Luna, ti povej,
kaj mi je storiti,
da predragi srčni
mir se kmalu mi povrne;

a nikar me ne slepari!
O povej, povej!

— — — — —
Spati si želim,
luna, zvezde pa molče,
v bolečinah me puste. —
Dolgo, dolgo bdim. — —

Vi ste res siromak! Pa bi Vas ne pomi-
lovali? Ta luna, pa te zvezde, pa ta Sreča . . .
nobeden se ne briga za Vas. Tisto Srečo
pa bi lahko tožili pri sodišču, če je res kriva,
da trpite in trpite in — ginete. Privoščili bi
ji nekaj dnij — zapora. Pa upamo, da bo-
dete to vse premagali, zakaj pogumni, moški:
„Le povej, povej!“ mora imponirati če ne
luni, pa vsaj zvezdam, da Vam bodo govo-
rile, kadar bodeite hoteli spati. Če Vam pa
vsi ti nečejo povedati, kaj Vam je storiti,
da se Vam povrne predragi srčni mir, Vam
hočemo povedati mi. Povzamemo odgovor
iz Vaše „Želje“, tretje štirivrstične „pesmi“:

Le eno željo sem imel,
in dolgo nisem je umel:
da lahko bi Slovenec djal:
Na zemlji svoji, sam sem svoj!

Slovenec ste, in če hočete imeti mir,
Vam svetujemo: Pustite vsa tista vprašanja:
„Le povej, povej!“ ki jih stavite dragi in
luni in zvezdam in Sreči itd. pri miru, naj
se imajo, kakor se hočejo: Vi pa s svojim
razumom in pametjo ostanite lepo pri sebi
in si mislite: „na zemlji svoji, sam sem svoj!“
Bodete videli, da srčni, predragi mir se Vam
vseli v srce in v dušo. Zdravi!

G. I. H. v A. „Prosim Vas vljudno, po-
vejte mi tam na platnicah brez ovinkov,
veste — kar tako v brk —, ali naj nadalje
napenjam svojo pevsko žilo, ali naj jo pustim
mirno utripati. Moj pegaz ima take-le ko-
rake, čujte.“ In tu sledi pesem: „Canale
grande.“ Ne vemo, ali ste se hoteli nekoliko
pošaliti z nami, ali pa s svojim pegazom.
Koraki tega Vašega pegaza so pač grozno
šepasti; morali ste silno napenjati svojo žilo,
ki pa ni pevška. Ali je to sonet ali kaj, kar
ste zložili? Če mislite, da je pesniško na-
rediti osem rim po vrsti na besedo „burja“,
potem se motite jako. Hm! kaj pa, če ste
hotel to imeti za nekako persiflažo zaljub-
ljenih pesnih vzdihov? Potem bi bil Vaš
satirični duh zvodil Vašega pegaza do trivi-
jalnosti, in to ni pesniško, to ni lepo. Ne
bomo je napisali na platnicah te Vaše, ker
vemo, da bi bili naši bravci izvečine ne-
voljni. Mi pa ne želimo, da bi nas pomilo-
vali, marveč želimo koristiti s svojimi po-
govori bodi bravcem, bodi pesnikom, ki jih
„zdelavamo“ tukaj. In koristili bi tudi radi

Vam. Zato Vam res, kakor želite, povemo „kar tako v brk“ to-le: Poznate svoj „Canale grande“? Preberite ga še jedenkrat, ali pa tudi ne, kakor hočete, in sklenite, da nikoli več ne bode te napenjali svoje pesniške žile, ker utegnili bi počiti. Naj rajša mirno utripa — znamenje Vašega mirnega življenja in delovanja. Upamo, da smo dovolj jasno govorili, ker ne maramo za ovinke in za namigavanje. S tem smo pa tudi ustregli Vaši želji. Zdravi!

G. I. S. v Št. Vi ste bolj pohlevni, kakor so nekateri drugi. Prosite le stroge sodbe in pravite: „nikakor ne zahtevam, da bi prišla v list sam, ker vem, da ji dosti manjka. Tudi jezik ni prav gladek, ker nimam prilžnosti se izobraževati v slovenščini.“ — Nam bi ne preostajalo pravzaprav drugega, kakor da rečemo: Izrekli ste sami že sodbo, kaj potrebujemo še več prič? Dosti jej manjka, da, zlasti jezik je neokreten. Vendar denimo dve kitici semkaj, da Vas spoznamo in zvemo, kako žulujete „na bratovem grobu“.

Ob mraku večernem in mîrnem
na njivo mrtvaško hitim;
tam stopim na grob preprosti
in solze prebridke točim.

Brat dragi tu namreč počiva,
speč spanje mrtvaško mirno;
ga zemlja v grobu pokriva,
vstajenja še čaka telo itd.

Takih pesmic je že nebroj: nič novega, pa tudi nič pristrčnega, kar bi vzbujalo sočutje. To sitno ponavljanje, da tu počiva in spi in je pokrit z zemljo, ne more nič kaj ganiti bravca. „Le kratek je tek bil življenja in kratek čas mladosti . . .“ Ko bi bilo to drugače. srčno in bolešno povedano, tedaj bi človek pomiloval to mlado, strto življenje. Tako pa je srce hladno ob tem hladnem naštevanju. Da se s smrtjo „vse za seboj pusti“, je tudi tako navadno in vsakdanje, da prav nobene solze sočutja ne moremo darovati — Vam zapuščenemu. Jedina želja, „da se kmalu ž njim, z bratom snidete“, nam vzbuja misel: no! saj ga je res imel rad.

Ako se morate ob takem petju truditi, in ž njim zapravljate čas, je pač bolje, da ga porabite za uspešnejše delo. Ni, da bi moral vsakdo biti pesnik.

G. K. v K. Vaše pismo moramo postaviti tu sem: morebiti bo kakor v nas, tudi v častitih naših bravcih vzbudilo željo in radovednost po Vašem vrtcu. Berimo: „Danes Vas popeljem na svoj mali pesniški vrt. Kakor vidite, se je tu prva razvila šmarnica, ki se je pa nekoliko zakasnila. Ali Vam je všeč nje vonj? Ker jo mislim postaviti v Marijin oltarček, Vas prosim, blagovolite me, mladega, neizkušnega vrtnarčka, opozo-

riti na vse nedostatke moje cvetlice. Če Bog dá blagodejnega dežja in solnčne toplote mojemu vrtcu, se morda še kaj razcvete, kar Vam že o priliki pokažem. Z velesp . . .“ Kako poetiško je že to pismo! Ni drugače: vstopiti moramo v ta vrt, pa pogledati in duhati, da moremo odgovoriti, kako nam prija vonj te šmarnice . . . Oblika bi ne bila napačna! V sonetu opeva mladi vrtnarček „Morsko zvezdo“:

Po širnem oceanu barka plove,
pripluti ji je v ljubo domovino.
Vihar nastane in med nočno tmino
jo tira med razburkane valove.

Krmar ne ve, kam kreniti krmilo —
Naenkrat zvezda mu z neba zasije.
Navda ga up, srce krepkeje bije;
za njo hiti, dospe v dezelo mîlo.

Adamovi sinovi so krmarji,
ki jadrajo v nebeško domačijo,
življenje barka, in strasti viharji.

Ko temne jim skušnjave pot temnijo,
kot v morsko zvezdo upajo mornarji,
tako se oni nadjajo — v Marijo.

Taka je ta šmarnica! Originalna ta misel ni, kaj pak, da ne. Življenje — ladja na morju; strasti — viharji; izkušnje — oblaki, Marija — zvezda rešilna: kdo ni že takega bral v pesmi in prozi! Da! tako smo že imeli mladega vrtnarčka na sumu: kaj, če ni kar prestavil in presadil šmarnice iz drugega vrta na svoj vrt? Ne moremo reči, da smo ravno ta sonet že kje brali; a to nič ne de: pesem je tukaj pred nami v presojo. Ideja sama je lepa, pristrčna in vzpodbudna, tolažljiva. Oblika soneta dovolj dobra, četudi morda ne — po Prešernovih — dovršena. Misli se logično, dosledno vrsté, kar je seve pohvaliti gledé na toliko že imenovane pesnike, pri katerih tega pogrešamo, zlasti pri mlajših. Kar nam še bolj ugaja, je pa to, da je prvo cvetlico pesnik posvetil dobri Materi in jih misli še v svojem vrtu nasejati. Že prav! Saj je tako malo pesnikov, ki bi idealov svojih iskali in našli ravno v večno lepih nadnaravnih predmetih. Iztikajo po svojih srcih, iščejo čustev in mislij, opevajo vse mogoče in nemogoče stvari in ob teh zabijo večne lepote. Kako so se navduševali svoj čas največji pesniki z vzvišenimi krepostmi Matere Božje! Dante, Petrarca, Manzoni in nekateri Španci so Vam menda znani. Prav tedaj, mladi vrtnar: radi smo in bomo še stopali v vaš vrt. Pazite le, da nasadite samih lepih in duhtečih cvetic, da bodo le-te oveselile nas in vse, katere popeljete vanj. Bog bo že dal dežja, toplota zdravega srca pa jih bo ogrevala, da se lepo razcvetó. Na svidenje na vrtcu! M. B.

(Dalje.)